1877
1878

БЪЛГАРСКОТО
ОПЪЛЧЕНИЕ
ВЪ
ОСВОБОДИТЕЛНАТА ВОЙНА

СЪДЪРЖАНИЕ

	стр.
Българското опълчение въ Русия	3
Опити за създаване българска въоржжена сила	3
Формиране на Българското опълчение	5
Самарското знаме	11
Опълчението въ предния отрядъ на Генералъ Гурко	15
Преминаването презъ р. Дунавъ	15
Походътъ къмъ Балкана	18
Преминаването презъ Стара планина	19
Боятъ при Стара-Загора	26
Шипка	40
Изникването на Шипка	40
Боятъ на 9-и августъ	42
Бойоветѣ на 10-и и 11-и августъ	47
Атакитѣ на 12-и августъ	54
Второто минаване презъ Стара планина	60
Шейново	65
Българската земска войска	71

БЪЛГАРСКОТО ОПЪЛЧЕНИЕ

ВЪ

ОСВОБОДИТЕЛНАТА ВОЙНА

1877—1878 ГОДИНИ

I

БЪЛГАРСКОТО ОПЪЛЧЕНИЕ ВЪ РУСИЯ

Опити за създаване българска въоржжена сила.

Презъ 18-о и 19-о столѣтия голѣмата Руска империя води много войни съ Турция, като измѣстваше своитѣ граници все по-нагоръ и се приближаваше къмъ нашата земя. Българитѣ взеха участие въ тѣзи войни като доброволци въ руската войска, като разузнавачи или пазители на тила имъ съ нарочно организирани чети. Когато руситѣ се оттегляха задъ Дунава, хиляди български семейства напускаха своитѣ жилища и бѣгаха оттатъкъ Дунава, за да се спасятъ отъ турското отмъщение. При всѣка последваща война на Русия съ Турция тѣзи бѣжанци се явяваха като доброволци въ редоветѣ на руската войска.

Руското командуване образуваше отъ тѣхъ отряди съ началници руси, които носѣха службата, докато трае войната, наравно съ рускитѣ полкове. Въ руската армия имаше и чисто български отряди. Такъвъ бѣше този на капитанъ Мамарчевъ презъ 1810 година, който имаше свой печатъ съ надписъ: „Печатъ болгарскаго войска 1810 год.“. Мамарчевъ състави отрядъ отъ българи и руси и презъ 1828 година.

Руското командуване бѣше доволно отъ участието и държанието на българитѣ въ войнитѣ. То награждаваше добре отличилитѣ се българи, като за младежитѣ или за децата на храбърцитѣ отваряше вратитѣ на своитѣ военно-учебни заведения и ги произвеждаше офицери.

Другъ изворъ на българи, подготвени за организирана борба, бѣха хората около Букурешкия централенъ революционенъ комитетъ.

Централният революционен комитет, обаче, скоро изостави начина на борбата съ чети, като непостигащъ цельта. Започна се работа за повдигане общо възстание въ България, при избухването на което се целѣше да се намѣсятъ четитѣ, организирани извънъ границитѣ на Турция. Така се започна дълъгъ и упоритъ трудъ за създаване мрежа отъ революционни организации, душата на които бѣше Василъ Левски.

Трета група българи, подготвени за борбата, бѣха тѣзи, които взеха участие въ войнитѣ противъ турцитѣ на страната на сърби и гърци. Тѣзи доброволци бѣха снабдявани съ оржжие отъ Сърбия и Гърция презъ време на възстанията и войнитѣ.

Букурешкият Ц. Р. комитетъ смѣташе, че борбата срещу общия врагъ е свещена и че всѣко омаломощяване на турцитѣ е приближение до деня на свободата за българския народъ. Дори самъ Раковски, идеологътъ на нашето революционно движение, се явява лично въ помощь на сърбитѣ съ 2,000 души българи презъ време на бомбардирането на Бѣлградъ.

А презъ време на Сръбско-турската война българитѣ-доброволци бѣха организирани отъ руситѣ, за да се явятъ въ помощь на сърбитѣ. Така се образува известната Руско-българска бригада подъ командата на полковникъ Милорадовичъ, сърбинъ на руска служба.

Руско-българската бригада съ своята стегната дисциплина и юначни дѣла презъ време на тази война обърна вниманието на рускитѣ офицери. Стигналиятъ въ Сърбия членъ на Московския славянски комитетъ генералъ Фадѣевъ смѣташе, че тази бригада е най-добрата войскова часть отъ цѣлата сръбска армия.

Тази бригада къмъ края на войната имаше 4 дружини, 2 отъ които съ по 1,400 души бѣха чисто български, а само началницитѣ имъ бѣха руски офицери и подофицери.

Всички тѣзи опити показватъ, че българинътъ отъ природата е надаренъ съ твърде ценни военни качества. Организираниятъ българинъ бързо се превръща въ дисциплиниранъ боецъ, който е търпеливъ, и безропотно понася тежеститѣ на войната, а въ бойоветѣ посрѣща смъртьта като герой.

Формиране Българското опълчение.

Следъ неуспѣшното възстание презъ 1876 година турцитѣ започнаха жестоко да отмъщаватъ на възстаналото население въ България. Подъ влияние на общественото мнение високохуманниятъ руски императоръ Александъръ II на 20-и октомврий 1876 год. въ Москва, отъ висотата на руския Самодържавенъ престолъ, обяви на представителитѣ на втората си столица и на московскитѣ благородници, че, ако свиканата въ Цариградъ по поводъ кланетата въ България Посланишка конференция не осигури по-добро положение на християнскитѣ народи въ Европейска Турция, „той самъ ще вземе потрѣбнитѣ мѣрки за достигането на тази цель". Русия започна да се готви за война. По доклада на завърналия се отъ Сърбия генералъ о. з. Фадѣевъ, бѣше решено да се създадатъ български отряди по образеца на Руско-българската бригада въ Сръбско-турската война.

Русия използува зимата за подготовката си за война, продиктувана отъ високитѣ човѣшки чувства на единъ благороденъ народъ. Тази война Русия не бѣше готова да обяви веднага, защото бѣше заета съ своето вжтрешно преустройство и важни жизнени реформи. Нѣщо повече, руската дипломация направи всички опити да я избѣгне, като се помжчи по миренъ начинъ да добие гаранциитѣ, за които спомена въ Москва Рускиятъ императоръ, но въ Турция помислиха, че и този пжть ще се отърватъ чрезъ маневрирания между великитѣ сили. Въ това време Русия се приготви.

Ако има свѣтли лжчи въ тъмнината, която притискаше нещастния ни народъ, това бѣха неговитѣ синове, които презрѣха земнитѣ блага и заработиха за свободата на своята Татковина. Въ тази неравна борба, която подеха срещу мощната Империя на османитѣ, тѣ бѣха слабата страна. Тѣ гинѣха единъ следъ другъ като истински герои, като се надпреварваха кой съ по-красива смърть да умре.

Скжпата кръвь на нашитѣ „хайдути" опръскваше родния Балканъ. Турскитѣ власти тържествуваха. Тѣ не виждаха, че оставаше безсмъртниятъ примѣръ, който събуждаше все нови и нови сърдца. На мѣстото на единъ бунтовникъ се явяваха десетки други, докато нé се стигна дотамъ да изникнатъ

редицитѣ на борцитѣ, приютени въ Южна Русия, около Букурешкия Ц. Р. комитетъ и участницитѣ въ Априлското възстание.

Руското командуване започна да обмисля въпроса за привличане българитѣ въ войната. Генералъ Фадѣевъ препоржчваше да се създадатъ отряди като Руско-българската бригада въ Сърбия. Московскиятъ славянски комитетъ се нагърби да снабдява българитѣ-доброволци съ всичко необходимо. Министерството на войната изработи Правилникъ за Българското опълчение въ Кишеневъ: 3 бригади по 2 дружини отъ по 5 роти, или всичко 136 офицери и лѣкари и 6008 доброволци. За началникъ на Българското опълчение бѣ назначенъ генералъ Столѣтовъ.

ГЕНЕРАЛЪ СТОЛѢТОВЪ

Дългата руска зима още не бѣше изминала, когато Русия се раздвижи. Още на 30-и мартъ 1877 год. генералъ Столѣтовъ пристжпи къмъ формирането на Опълчението. Затова той се обърна къмъ Иванъ С. Ивановъ, българинъ на руска административна служба, на грижитѣ на когото бѣха оставени презъ зимата около 700 души българи-бѣжанци, повечето доброволци отъ Руско-българската бригада и участници въ Априлското възстание.

Доброволцитѣ още на следния день се събраха всички въ единъ ханъ, за да бждатъ представени на своя бждещъ началникъ.

Генералъ Столѣтовъ бѣ срещнатъ възторжено съ неспирни викове „ура“ и съ истинска радость отъ доброволцитѣ.

Просълзени отъ радость, тѣ изслушаха своя бждещъ водачъ, а после го грабнаха на ржце и го понесоха къмъ квартирата му. Този день ще остане завинаги паметенъ за всѣки опълченецъ. Той бѣше день на възторгъ и преминаване къмъ осжществяване великото дѣло за освобождението на България.

Сжщия день доброволцитѣ се явиха въ казармата на 55-и полкъ, въ чиито складове вече бѣха прибрани изпратенитѣ за тѣхъ отъ Московския славянски комитетъ оржжие и облѣкло. До вечерьта тѣ бѣха облѣчени, и на 31-и мартъ 1877 год. слънцето видѣ първитѣ редици отъ въоржжената сила на бждещето Трето българско царство.

Ядката на тази сила бѣха доброволцитѣ отъ прославилата се въ Сърбия Руско-българска бригада. Съ своята подготвеность тѣзи хора веднага дадоха на Опълчението видъ на строева часть.

Въ казармата на Кишиневския полкъ не закъснѣха да се явятъ сжщо така и други доброволци-българи отъ емиграцията въ Бесарабия.

Безъ да се губи нито день отъ краткото и скжпо време, веднага се започна обучаването на доброволцитѣ отъ пристигналитѣ съ генералъ Столѣтовъ за началници въ Опълчението руски офицери и подофицери, защото на 12-и априлъ се очакваше пристигането на Руския императоръ въ Кишиневъ.

Десеть дни отъ сутринь до късна вечерь опълченцитѣ се готвѣха за парада предъ Императора.

Комисията за приемане доброволцитѣ не гледаше възрастьта на явилитѣ се, а опредѣляше само годностьта имъ да носятъ тежеститѣ на военната служба. Затова въ редоветѣ на опълченцитѣ попаднаха и юноши, почти деца на 14—15 години, и старци на 60—65 години; болни и неджгави хора съ сълзи на очи молѣха да бждатъ приети. Предъ тѣхнитѣ настойчиви молби комисията неволно отстжпваше.

На 12-и априлъ 1877 год. доскорошнитѣ тълпи на полугладнитѣ бѣжанци-българи, съ изгаснали вече погледи отъ очакване, бѣха се превърнали въ стройни редици на Българското опълчение, въ очитѣ на които сияеше радость и готовность да умратъ за свободата на своята Родина.

ИМПЕРАТОРЪ АЛЕКСАНДЪРЪ II

Тѣ бѣха построени, за да посрещнатъ Царя-освободитель. Манифестътъ за обявяването война на Турция бѣ прочетенъ и едно нестихващо стихийно ура се изтръгна отъ гърдитѣ на опълченцитѣ, обхвана редицитѣ и полетѣ къмъ Бѣлия царь, който чу воплитѣ на българския народъ; сетне се понесе нагоре, къмъ небесата, за да стигне, престола на Всевишния.

Застихващото „ура“ отново се подемаше отъ опълченцитѣ. То не бѣше изразъ само на тѣхното тържество, а като че ли на цѣлия български народъ. То като че ли се откжсваше отъ дълбочината на народната душа, и затова бѣше толкова мощно.

Царь-освободитель стоеше благо усмихнатъ и слушаше. Високо благородното му сърдце долавяше силата на онова чувство, съ което бѣше пропито това войнишко „ура“.

А „урата“ на опълченцитѣ не спираше. То се бѣ превърнало въ нѣкаква стихия и продължаваше да ехти въ хубавия пролѣтенъ день. Очитѣ на много руски генерали овлажнѣха. Загорѣлитѣ имъ лица трепнаха. По клепачитѣ на нѣкои блеснаха благородни сълзи отъ умиление.

Най-сетне се даде знакъ да започне прегледа. Царьтъ бѣ изненаданъ отъ бодрия и строенъ видъ на опълченцитѣ. На два пжти той изразяваше и подчертаваше одобрението си.

Следъ този прегледъ дори и старитѣ опитни руски офицери не искаха да вѣрватъ, че за десетдневна подготовка, каквато имаха опълченцитѣ, могатъ да се получатъ такива резултати.

ОФИЦЕРЪ ОТЪ ОПЪЛЧЕНИЕТО

ОПЪЛЧЕНЕЦЪ ВЪ ПЛОЕЩЪ

Още на следния день отъ обявяването на войната (на 12-и априлъ 1877 год.) рускитѣ войски, по силата на постигнатото предварително съглашение съ Ромъния, прекрачиха границата и започнаха да се съсрѣдоточаватъ на северъ отъ р. Дунавъ.

Тритѣ опълченски дружини сжщо напустнаха Кишиневъ, и се запжтиха къмъ ромънския градъ Плоещъ, опредѣленъ за събиране на цѣлото Опълчение. Въ този градъ вече бѣха съставени другитѣ три дружини. Още на 25-и априлъ тамъ бѣха пристигнали назначенитѣ за тѣхъ като кадъръ руски офицери и подофицери. Тѣ завариха въ този градъ прехвърленитѣ отъ Сърбия презъ Дунава българи-доброволци на брой около 4,300 души, обучени и калѐни вече въ бойветѣ.

На 3-и май въ лагера на Опълчението около Плоещъ випѣше вече трескава дейность. Събрано цѣлото, Опълчението бѣше започнало денонощенъ трудъ за своята бойна подготовка. Както въ Кишиневъ, така и тукъ обучението започваше сутринь въ зори и се привършваше късно вечерь. Началници и подчинени не търсѣха почивка. Въ сжщото време предъ приемателната комисия се трупаха нови желаещи. Това бѣше единъ потокъ отъ хора (стари) и почти деца, на самоувѣрено и плахо пристжпващи, богати и бедни, омотани почти въ дрипи. Последнитѣ бѣха бѣжанци, участвували въ Априлското въстание. Комисията рѣдко спираше нѣкого, но това постоянно вливане на нови хора въ редоветѣ на опълченцитѣ затрудняваше общия ходъ на обучението. То продължи близо месецъ и половина — време твърде кратко за пълна подготовка, но между опълченцитѣ имаше истински възторгъ и духъ, които не сѧмо помагаха за бързото възприемане на военното дѣло, но и ги превръщаха въ готови за смъртъ и подвизи бойци.

Формиранитѣ 6 дружини образуваха 3 бригади. За началникъ на Щаба бѣ назначенъ подполковникъ Риневичъ, а въ Щаба бѣха назначени още 9 офицери.

Интендантската служба на Опълчението се изпълняваше отъ Интендантството, начело на което бѣше интендантътъ — подполковникъ Исаевъ. Останалитѣ органи на командуването на Опълчението бѣха следнитѣ:

1-а бригада. — Командирътъ на бригадата — полковникъ Корсаковъ и дружинни командири: на 1-а дружина — подполковникъ Кесяковъ и на 2-а — майоръ Куртяновъ. Въ 1-а дружина имаше 18 офицери и 1 лѣкарь, отъ които българи бѣха: подпоручицитѣ Дѣловъ, Петко Стояновъ и лѣкарьтъ Боневъ. Въ 2-а дружина — 11 офицери, 1 лѣкарь и 4 юнкери, отъ които българи бѣха: поручикъ Шиваровъ, лѣкарьтъ Мирковъ и юнкеритѣ Блъсковъ, Поповъ, Паница и Узуновъ.

2-а бригада. — Командиръ — флигелъ-адютантъ полковникъ князъ Вяземский и дружинни командири: на 3-а дружина — подполковникъ Калитинъ и на 4-а — майоръ Рѣдкинъ. Въ 3-а дружина имаше 15 офицери и 1 лѣкарь, отъ които българи бѣха: поручикъ Филовъ, подпоручикъ Кисовъ и д-ръ Вязенковъ. Въ 4-а дружина — 10 офицери съ 1 лѣкарь, отъ които — само единъ българинъ, единственъ ротенъ командиръ българинъ въ цѣлото Опълчение — капитанъ Райчо Николовъ. Бригаденъ свещеникъ бѣше българинътъ отецъ Драгановъ, отъ четата на попъ Харитонъ презъ Априлското въстание.

3-а бригада. — Командиръ — флигелъ-адютантъ полковникъ графъ Толстой. Командиръ на 5-а дружина — подполковникъ Нищенко, на 6-а дружина — подполковникъ Бѣляевъ. Въ 5-а дружина имаше 19 офицери, отъ които българинъ — подпоручикъ Николаевъ. Въ 6-а дружина — 10 офицери.

Опълчението бѣше въоржжено съ игленка пушка „Шаспо“, съ дълъгъ ножъ (тесакъ), съ картонени гилзи, които при влага се разваляха, а опълченцитѣ нѣмаха раници и едвамъ презъ време на войната получиха кожени патронни чанти. Ударницитѣ на пушката често се чупѣха. Тя бѣ недалекобойна, по която причина опълченцитѣ попадаха не единъ пѫть въ положението да търпятъ загуби, безъ да могатъ да употрѣбятъ своето оржжие.

Снаряжението на опълченцитѣ се състоеше отначало отъ платнена торба, намѣсто раница, и такава за патрони.

Облѣклото на опълченцитѣ бѣ: черенъ отъ овча кожа калпакъ съ зелено дъно отъ сукно, съ православенъ, осмокраенъ, металически кръстъ, зашитъ на предната часть на калпака,

двубортенъ мундиръ отъ тъмно-зелено сукно съ червени погони и пѣтлици на обърната яка, съ металически копчета, панталони отъ сжщото сукно съ сжщия цвѣтъ, високи юфтени ботуши и войнишки сивъ шинелъ.

Самарското знаме.

Най-голѣмата светиня за нашата армия, емблема на българския духъ, героизъмъ и воля, е Самарското знаме. То е първото българско знаме, което се е развѣло надъ първитѣ редици отъ онѣзи синове на България, които пролѣха кръвьта си, за да освободятъ Отечеството си отъ робство.

Свидетель на героизма и подвизитѣ на опълченцитѣ, на първитѣ сълзи отъ радость и неописуемия възторгъ на освободенитѣ вече българи, опръскано съ свещената кръвь на храбритѣ борци за свободата, които мрѣха подъ неговата сѣнка, то носи следитѣ отъ цѣлувкитѣ на измжченитѣ роби, които го посрѣщаха като символъ на своята свобода.

Самарското знаме е неопетнената честь на българската армия. Около него не е имало позоръ и малодушие, а само подвизи и геройство. Въ най-трудни и върховни моменти то винаги е носѣло победата и предизвиквало готовность за самопожертвуване у онѣзи, които сж го обикаляли. Неговата сѣнка е превръщала борцитѣ въ гиганти по духъ и рицари по дѣла. Затова и днесъ, когато го видимъ развѣто, неволно трепватъ нашитѣ сърдца, и предъ насъ изпъква скжпото и свидно минало на младенчески жаръ и приказни подвизи.

Въ годинитѣ преди Освобождението, когато българскиятъ народъ водѣше неравна борба съ турцитѣ и намираше братско съчувствие само между руситѣ, въ единъ отдаленъ градъ на безкрайната руска земя при р. Волга се заражда мисъльта да се изпрати на българитѣ едно знаме подаръкъ отъ този градъ. Интересното въ случая е, че градътъ Самара се намира въ предѣлитѣ на сжщата онази земя, която нѣкога сж владѣли волжскитѣ българи.

Самарското знаме се е предполагало да бжде предадено на готвещето се възстание презъ 1876 год., но преждевременното му избухване попрѣчило.

Следъ съставянето на Българското опълчение офици-
ални представители на града Самара потеглиха въ далечнъ
пѫть, за да предадатъ лично въ Кишиневъ знамето. Но Опъл-
ченията бѣше вече заминало, и пратеницитѣ на Самара
тръгнаха за Плоещъ.

На 6-и май въ 2 ч. сл. пл. въ лагера на Опълчението,
въ присѫтствието на Главнокомандуващия руската армия,
много гости и самарската делегация, знамето бѣ осветено,
и Великиятъ князъ Николай Николаевичъ го предаде на ко-
лѣничилия генералъ Столѣтовъ. Пръвъ знаменосецъ бѣ
назначенъ подофицеръ̀тъ Марчинъ, който прие знамето и
го отнесе предъ 3-а дружина, назначена да го пази.

Стихийно чувство овладѣ опълченцитѣ, когато знамето
се понесе къмъ тѣхнитѣ редици. Въ въздуха хвъркнаха сто-
тици опълченски калпаци, и едно гръмогласно и нестихващо
„ура“ се изтръгна съ необикновена сила отъ гърдитѣ на опъл-
ченцитѣ, раздра просторитѣ на равната като длань ромънска
земя, и се понесе по синитѣ простори, сякашъ искаше да
стигне тамъ далечъ на югъ, къмъ притихналия се въ очакване
Балканъ.

По загорѣлитѣ лица на опълченцитѣ течеха неусѣщани
сълзи, които бликаха като че ли отъ самитѣ имъ девствени души.

И като гледаха онова, което ставаше предъ тѣхъ, рус-
китѣ военачалници трепнаха и доловиха съ сърдцата си
какво говорѣше това родно и близо на тѣхъ „ура“. Отъ
тѣхнитѣ очи, които мѣтаха обикновено строги погледи,
бликнаха сѫщо така сълзи. Не се удържаха и гражданитѣ на
Плоещъ, дошли масово на това тържество. Между тѣхъ бѣха
всички българи и българки. Тѣ викаха заедно съ своитѣ
кръвни братя и размахваха кърпичкитѣ и чадъритѣ си, до-
ловили величието на онова, което ставаше.

Ето какъ описва този моментъ единъ отъ членоветѣ на
самарската депутация:

„Наистина, тържествена бѣше минутата, когато за пръвъ
пѫть се развѣ и завълнува въ въздуха това знаме. Изгле-
ждаше, че е възкръснала изъ вѣковния гробъ нещастна Бъл-
гария. Сѣкашъ че внезапно блесналиятъ слънчевъ лѫчъ раз-
пѫди тъмнината, която се силѣше да забули славянството.
Тая минута така порази всички, че мнозина, особено българитѣ

Получаване Самарското знаме въ Плоещъ

не-се удържàха: не само лицата на женитѣ, но и закаленитѣ въ мжки и бойове сурови лица на мжжетѣ се облѣха съ сълзи".

ВЕЛИКИЯТЪ КНЯЗЪ НИКОЛАЙ НИКОЛАЕВИЧЪ

Следъ като знамето бѣ предадено на опълченцитѣ и, найсетне, урата стихна, Главнокомандуващиятъ пристжпи, и, самъ още развълнуванъ, се обърна къмъ тѣхъ съ следнитѣ думи:

„Поздравлявамъ ви съ знамето, момчета. Надявамъ се, че вие юнашки ще служите подъ него и ще спасите братята си отъ турското робство."

Ново гръмогласно и продължително „ура", което бѣ най-добриятъ отговоръ на височайшитѣ думи на Великия князъ, проехтѣ още веднажъ въ далечината.

Самарското знаме е отъ копринен платъ съ цвѣтоветѣ на руския трицвѣтъ: червено, синьо и бѣло. Отъ дветѣ страни на плата има по единъ черенъ кръстъ, съ шити отъ злато украшения по краищата имъ. По срѣдата на единия кръстъ е изобразена иконата на Иверската Божа майка, а на другия — образитѣ на Св. св. Кирилъ и Методий. На червената лента, привързана къмъ горната часть на дръвцето, е изшитъ надписътъ: „Болгарскому народу", а на синята лента: „Да воскреснетъ Богъ, и разточатся врази его." Дръвцето е черно съ позлатена скоба, на която е изрѣзанъ надписъ: „Болгарскому народу городъ Самара 1876 год.". Отгоре на дръвцето е поставено художествено изработено позлатено копие, въ долната часть на което има кржгъ, заобиколенъ съ вѣнецъ, а вжтре — кръстъ „за храбрость".

II

ОПЪЛЧЕНИЕТО ВЪ ПРЕДНИЯ ОТРЯДЪ НА ГЕНЕРАЛЪ ГУРКО

Преминаването презъ р. Дунавъ.

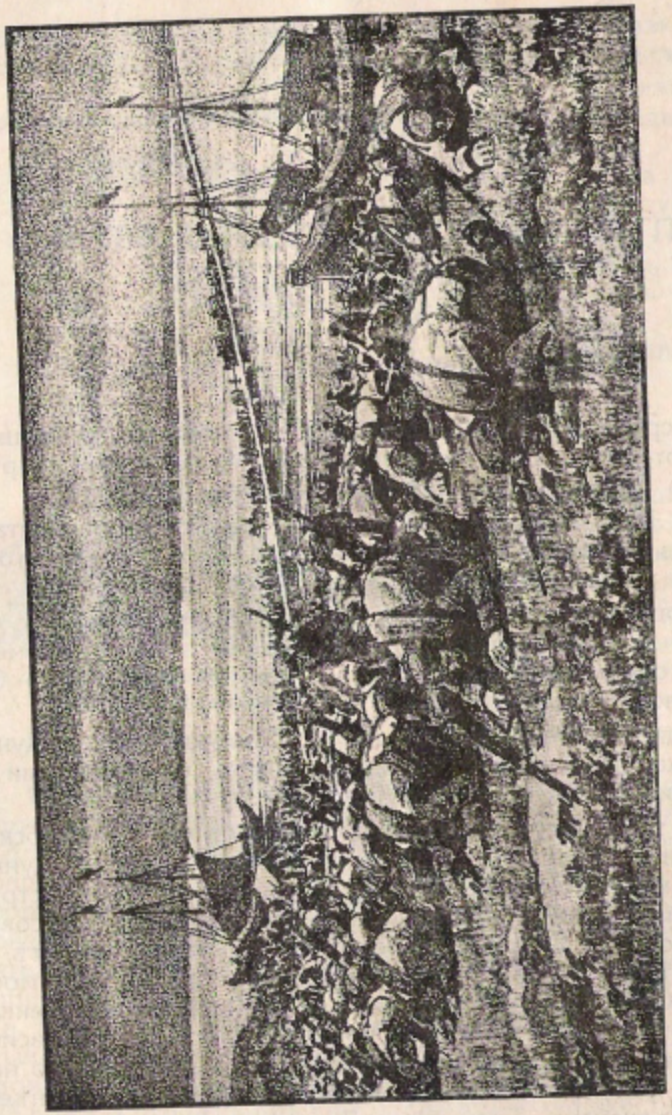
Съсрѣдоточаването на руската армия бѣ завършено. Тя се готвѣше да нахлуе въ България презъ голѣмата рѣка. Избрано бѣ мѣсто за преминаване срещу Свищовъ.

На 15-и юний въ 2 часа следъ полунощь дивизията на генералъ Драгомировъ започна съ понтони пренасянето на първитѣ отдѣления бойци на отсрещния брѣгъ.

Турцитѣ бѣха заблудени и изненадани. Макаръ че силното течение на рѣката отнесе понтонитѣ на 4 километра източно отъ Свищовъ, опасното дѣло бѣ извършено благополучно.

Веднага следъ заемането на Свищовъ презъ Дунава започнаха да строятъ мостъ, по който се прехвърли на отсрещния брѣгъ цѣлата руска армия.

По този мостъ следъ нѣколко деня мина и Българското опълчение. Бѣше тиха, пролѣтна, безлунна нощь. Дунава, мощенъ и таинственъ като море, се ширѣше отъ дветѣ страни на моста. Мжтнитѣ му вълни тихо се плискаха о̀ носоветѣ на понтонитѣ. Отвреме-навреме се опъваха веригитѣ, съ които бѣха свързани многобройнитѣ понтони на моста. Опълченцитѣ вървѣха мълчаливо, и стжпкитѣ имъ отекваха въ тишината върху дървената настилка. Погледитѣ на всички бѣха впити напредъ, въ очертаващитѣ се върху тъмното небе хълмове. Това бѣ скжпиятъ роденъ брѣгъ, за който копнѣеше всѣки опълченецъ. Тамъ бѣше България. А мостътъ като че ли нѣмаше край. Но ето той изведнажъ се свърши подъ

Минаване Дунава отъ Опълчението

ОПЪЛЧЕНЕЦЪ ВЪ БОЙНА ФОРМА

отвесния брѣгъ. Тогава всички тѣзи мълчаливи фигури неочаквано се раздвижиха. Редътъ изведнажъ се наруши. Тѣ се спустнаха къмъ скѫпата имъ майка-земя, и като единъ колѣничиха, а сетне низко се наведоха и я цѣлунаха . . .

Тѣ бѣха вече въ своята Родина — върху земята, която ги бѣ откърмила. Тукъ, по брѣга на „тихия бѣлъ Дунавъ", въ пазвитѣ на Балкана или въ политѣ на назѫбенитѣ снѣжни Родопи тѣ се бѣха родили и израсли, бѣха чули за пръвъ пѫть скѫпата българска речь, бѣха получили първата майчина цѣлувка.

Тукъ, подъ схлупенитѣ бащини стрѣхи, до родното огнище, тѣ бѣха закърмени съ обичь къмъ тази скѫпа Родина, притисната отъ вѣковното тегло на тежката робия.

Тукъ тѣ бѣха познали какво значи да си безправенъ робъ и съ кървава поть да си изкарвашъ коравия залъкъ хлѣбъ, който и последниятъ турчинъ можеше да ти отнеме, следъ като се погаври съ честьта на семейството ти.

ГЕНЕРАЛЪ ГУРКО

Тукъ тѣ се бѣха научили на безкрайни мѫки и теглила, за да проблесне у тѣхъ единъ день свѣтлиятъ лъчъ на съзнанието за борба.

И когато опълченцитѣ се вдигнаха отъ земята, тѣ бѣха вече готови за борбата, която ги очакваше.

При Свищовъ руската армия, следъ като се прехвърли презъ р. Дунавъ, се раздѣли на три отряда: Предниятъ — на генералъ Гурко, въ състава на който влизаше цѣлото Българско опълчение,

имаше за задача да достигне по-скоро Балкана и да завладѣе проходитѣ презъ него. Планината щѣше да се използува за линия на отбраната срещу подкрепленията на турцитѣ, които биха дошли откъмъ югъ; Източниятъ отрядъ на престолонаследника Александъръ, съ задача да образува заслонъ срещу четиржгълника отъ крепоститѣ Русе, Шуменъ, Силистра и Варна, и Западенъ — на генералъ Криденеръ, да изолира отначало силната крепость Никополъ, а после да напредне къмъ Плѣвенъ, за да достигне до р. Витъ.

Походътъ къмъ Балкана.

Схващайки важностьта на задачата си, генералъ Гурко бързо се устреми къмъ югъ. Крайната цель на Отряда бѣ, следъ като осигури проходитѣ, да се спустне въ Тракийската равнина и да вдигне възстание въ Южна България. Той се състоеше отъ: $10^1/_2$ дружини, $30^1/_2$ ескадрона и 32 орждия (всичко 9,400 души). Главната опора на този коненъ отрядъ съставяха българскитѣ опълченски дружини.

На 24-и юний генералъ Гурко пое командуването на Отряда, и сжщия день конницата бѣ изпратена къмъ Търново. На 25-и юний тя зае гр. Търново съ бой. Изненаданитѣ турци напустнаха града съ бѣгство.

Старата столица на Асѣновци, люлка на Второто българско царство, бѣше вече освободена. Цѣлото население отъ Балкана бѣ изненадано и разтревожено. Отвсѣкжде се стичаха хора да видятъ старата си столица свободна и да поздравятъ своитѣ освободители.

Какъ срещнаха търновци руситѣ, ще оставимъ да разкаже очевидецъ:

„Тѣ цѣлуваха ржцетѣ на офицеритѣ, стремената на конетѣ; засипваха съ цвѣтя кавалериститѣ, хвърляйки въ въздуха своитѣ фесове съ нашити по тѣхъ кръстове отъ бѣлъ ширитъ; съ викове „ура“ и „да живѣе“ гжстата народна тълпа изпровождаше рускитѣ войски къмъ катедралата, дето веднага бѣ отслуженъ молебенъ.“

Следъ това и пехотата потегли за Търново. Вестьта за пристигането на опълченцитѣ повдигна отново цѣлата околность на Търново и Балкана. На 27-и юний по цѣлия проломъ се настаниха посрѣщачитѣ на Българското опълчение, което се движеше начело на руската 4-а стрелкова бригада.

Опълченцитѣ изъ пжтя бѣха затрупвани съ цвѣтя отъ женитѣ и децата, а мжжетѣ, разположили се отъ дветѣ страни на колоната, не преставаха да имъ поднасятъ закуски, вино и овощия. Срѣщата бѣше съвсемъ неочаквана за опълченцитѣ. Тълпата посрѣщачи се люлѣеше и се притискаше къмъ „своитѣ“, прегръщаше ги, радваше имъ се, благославяше ги, и сълзитѣ отъ радость говорѣха много повече отъ думитѣ.

Преминаването презъ Стара-планина.

Къмъ 27-и юний цѣлиятъ Преденъ отрядъ бѣ вече въ гр. Търново и веднага се пристжпи къмъ приготовленията за минаването презъ Стара-планина. По това време презъ Балкана имаше само единъ удобенъ пжть — едва завършеното шосе презъ Шипка. Шипчанскиятъ проходъ, обаче, бѣше заетъ отъ силни турски войскови отдѣления, които се бѣха укрепили въ планината. За да не дава скжпи жертви и да изпълни по-бързо задачата си, генералъ Гурко реши да обходи разположилитѣ се въ Шипчанския проходъ турски войски, като мине Балкана по единъ отъ съседнитѣ проходи.

Генералъ Гурко, следъ грижливо проучване, се спрѣ върху Хаинския проходъ. За поправка на сжществуващия лошъ коларски пжть презъ този проходъ бѣ изпратенъ напредъ авангардъ, засиленъ съ пионери. За да се отвлѣче вниманието на турцитѣ при преминаване планината, той състави Габровския отрядъ на генералъ Дережински, който трѣбваше да настжпи демонстративно по Шипчанския проходъ въ сжщото време, когато генералъ Гурко потегли къмъ югъ.

Когато всички приготовления бѣха привършени, Предниятъ отрядъ на 30-и юний предприе единъ отъ най-труднитѣ походи. Цѣли три дни хората отъ Отряда се бориха съ природата. Това бѣ наистина една упорита борба. Всѣка своя стжпка Отрядътъ спечелваше съ голѣми усилия. Осо-

Посрѣщане опълченцитѣ предъ В. Търново

бено трудно бѣ прехвърлянето на полската артилерия. Наклонитѣ на пжтя бѣха ту стръмни нагоре, ту съ силни спускъци надолу. Артилерийскитѣ коне, впрегнати въ орждията, не можеха да се справятъ съ тѣхъ. Прибѣгна се къмъ помощьта на пехотата. Цѣли роти се залавяха за колелата и спицитѣ на орждията, други, наредени на редици, теглѣха съ вжжета. Всички се напъваха, но се спечелваха само нѣколко метра напредъ по този изровенъ отъ пороитѣ планински пжть. Положението още повече се влоши, когато пжтьтъ започна да се спуска надолу. Сега той се виеше по края на отвесни скали, подъ които зѣеше бездънна пропасть. Пжтьтъ бѣше толкова тѣсенъ, че колелата на орждията отъ външната страна не можеха да стжпятъ върху твърда почва, а висѣха надъ пропастьта; поддържаха ги войнишкитѣ ржце съ издути до спукване жили. Едно невѣрно движение, една непресмѣтната крачка, и орждието заедно съ хората и добитъка можеше да се намѣри на дъното на страшната пропасть.

Хората отъ Предния отрядъ победиха природата. Криатиятъ духъ ги ржководѣше, и имъ помогна да превалятъ Балкана. На третия день Отрядътъ се спустна неочаквано въ долината на р. Тунджа. На 4-и юлий той вече зави нагоре, по течението на рѣката, за да се яви въ тилъ на турцитѣ, които бѣха още на Шипчанския проходъ.

На 5-и юлий генералъ Гурко зае изхода на Шипчанския проходъ отъ югъ. На Отряда бѣше остaнало да изпълни последната частъ отъ задачата си: да се разправи съ турцитѣ въ прохода, и да стане господарь на цѣлата тази часть отъ Балкана. За да постигне тази си цель, генералъ Гурко поиска да влѣзе въ връзка съ началника на Габровския отрядъ, който бѣше притисналъ турцитѣ отъ северъ. Но тази връзка трѣбваше да се установи чакъ презъ Търново, а това бѣше трудно. Балканътъ бѣше между двата отряда.

Между това, турцитѣ отъ прохода успѣха да използуватъ положението на руситѣ и на 7-и юлий се измъкнаха неочаквано къмъ Чирпанъ и Пловдивъ по планински пжтеки, като изоставиха въ прохода деветь орждия и доста бойни материали. Впустналитѣ се руски части да ги преследватъ, успѣха да заловятъ въ пленъ само нѣколкостотинъ души.

Така Шипчанскиятъ проходъ падна въ ржцетѣ на руската армия. Отрядътъ на генералъ Гурко възстанови връзката съ Северна България по удобния шосеенъ пѫть на този проходъ и подобри подвоза и снабдяването си.

Вестьта за успѣха на Отряда на генералъ Гурко произведе истинска паника не само между турското население въ цѣла Южна България, но се предаде и по-нататъкъ, чакъ до Цариградъ.

Въ Турската столица намѣриха, че причината на този неуспѣхъ се крие въ некадърностьта на командуването, и побързаха да смѣнятъ, както главнокомандуващия, така и министра на войната. Започна се бързо превозване на армията на Сюлейманъ паша отъ черногорската граница. Той трѣбваше презъ Деде Агачъ да се прехвърли по море и оттамъ бързо да замине, за да прегради пѫтя на руситѣ за Цариградъ.

Следъ разчистването на Шипчанския проходъ, генералъ Гурко настояваше да му бѫде разрешено да настѫпи на югъ и да бие по части организиращата се при Търново Сейменъ армия на Сюлейманъ паша. Генералътъ намираше, че, ако отиде на югъ, въ Стара и Нова Загора, по-добре ще може да наблюдава турцитѣ. Руското командуване, обаче, не разреши това премѣстване на Предния отрядъ, защото общото положение на руската армия не бѣше благоприятно: Западниятъ отрядъ около това време бѣ изненаданъ отъ бързото укрепяване на Плѣвенъ и превръщането му въ укрепенъ лагеръ; опитътъ за превземането на Плѣвенъ не успѣ, и укрепениятъ лагеръ се превърна въ една постоянна заплаха отъ тази посока; срещу армията на Престолонаследника, на изтокъ, турцитѣ, опрѣни на четиржгълника отъ крепости, изкустно маневрираха, и рускитѣ сили не бѣха достатъчни да се справятъ съ тѣхъ.

Обаче генералъ Гурко продължаваше да настоява за движение на югъ.

Още преди да получи отговоръ, генералъ Гурко на 11-и юлий изпрати кавалерийски отряди да разрушатъ ж.-п. линия Одринъ—Пловдивъ, а съ часть отъ пехотата си зае Стара Загора. Въ Старозагорския отрядъ влѣзоха 1-а, 2-а, 3-а и 5-а опълченски дружини, Киевскиятъ хусарски полкъ,

Преминаване Балкана презъ юлий

една казашка сотня, четири планински и две казашки орждия. 4-а опълченска дружина бѣ изпратена да организира отбраната на Шипка, а 6-а — да конвоира ранени до Търново.

Задачата на Отряда бѣ да пази Стара Загора до завръщането на коннитѣ отряди, изпратени на югъ да разрушатъ ж.-п. линия, а следъ тѣхното завръщане да се прибере и той при прохода на Стара планина.

Както въ всички български градове, и въ Стара Загора посрѣщането бѣ сърдечно. Войскитѣ бѣха посрещнати отъ членоветѣ на Градския съветъ, духовенството и ученицитѣ отъ градскитѣ училища. Ученичкитѣ, облѣчени въ бѣло, пѣеха радостни пѣсни, а населението се надпреварваше да гощава освободителитѣ си съ всичко онова, съ което е тъй богато плодородното Загорие.

Генералъ Гурко, пристигналъ да вземе участие въ тържеството, бѣше начело на Отряда при това посрѣщане. На 13-и юлий, обаче, той се върна въ Казанлъкъ, като за началникъ на Старозагорския отрядъ остави принцъ Николай Лейхтенбергски.

Следъ завръщането си въ Казанлъкъ, генералъ Гурко получи съобщение, че Главнокомандуващиятъ е съгласенъ съ неговитѣ доводи, и му предоставя пълна свобода на действия отвждъ Балкана.

Тогава той реши да тръгне незабавно за изпълнение начертания отпорано планъ и заповѣда цѣлиятъ Отрядъ да настжпи къмъ Нова Загора, та, ако Сюлейманъ паша тръгне къмъ Стара Загора, да го бие въ флангъ.

За извършване настжплението къмъ Нова Загора генералъ Гурко раздѣли Отряда си на три колони, които трѣбваше на 17-и юлий да потеглятъ. Като крайна дѣсна колона бѣ Старозагорскиятъ отрядъ.

Въ сжщия день, обаче, когато Предниятъ отрядъ тръгна на югъ, Сюлейманъ паша привърши организирането на своята многобройна армия отъ най-добритѣ и съ боенъ опитъ турски войскови части и сжщо така въ три колони потегли отъ Търново-Сейменъ на северъ, за Стара Загора.

Докато дветѣ колони на Предния отрядъ (Лѣвата и Срѣдната) подъ личното командуване на генералъ Гурко настжпваха и се биеха при Нова Загора, въ Стара Загора при-

стигнаха първитѣ сведения за приближаващата се армия на Сюлейманъ паша. Следъ първитѣ изплашени бѣжанци-българи, градътъ се изпълни съ такива отъ цѣлата околность. Тогава тръгналата вече отъ Стара Загора колона на опълченцитѣ бѣ върната отъ пжтя и нощува на 18-и срещу 19-и юлий при Айданли, около три клм. източно отъ града.

Презъ тази нощь въ Старозагорския отрядъ се получи известие за победата при Нова Загора. Освенъ това, генералъ Гурко съобщи, че тръгва на помощь за Стара Загора въ 6 ч. сутриньта на 19-и юлий, и че по пладне ще пристигне. Това негово намѣрение, обаче, не можа да се осжществи. Както разстоянието, така и противникътъ, попрѣчиха на генералъ Гурко да вземе участие въ този бой, който се разигра на следния день. Стеклитѣ се обстоятелства оставиха Българското опълчение въ единъ решителенъ моментъ да се надява сàмо на своитѣ сили срещу пълчищата на Сюлейманъ паша.

III

БОЯТЪ ПРИ СТАРА ЗАГОРА

Следъ като Отрядътъ на принцъ Лейхтенбергски прен
щува на около три клм. отъ Стара Загора, сутриньта ра
се завърна отново въ Стара Загора и зае града.

По това време генералъ Гурко съ главнитѣ сили
Предния отрядъ потегли отъ Нова Загора, както бѣше съо
щилъ, точно въ 6 ч. сутриньта, безъ да знае, че пжтьтъ
вече бѣ прегражденъ почти на самото шосе отъ отряда
Реуфъ паша, който бѣ заелъ позиция при с. Джуранл
съ фронтъ къмъ Нова Загора. И така, Старозагорският
отрядъ бѣ отрѣзанъ отъ главнитѣ сили. На 19-и юл
Отрядътъ въ съставъ 4 опълченски дружини, 4 планинс
орждия, 3 кавалерийски полка, 2 казашки сотни и 8 кон
орждия зае позиция на южния край на Стара Загора.

Армията на Сюлейманъ паша — 41 табора, съ мно
бройна артилерия, въ своя походъ отъ Търново-Сейменъ
северъ, къмъ Балкана, бѣ пренощувала на около седе
километра южно отъ града, и сутриньта продължи пжтя
пакъ въ три колони.

Въ помощь на опълченцитѣ се явиха мѣстни жител
които образуваха полувъоржжени чети. Първоначално
тѣхъ бѣ повѣрено запазването на реда въ града, де
многобройното и въоржжено турско население бѣше почна
да навдига глава. Но мнозина отъ гражданитѣ не се зад
волиха съ възложената имъ задача. Макаръ недостатъч
въоржжени, тѣ, когато видѣха истинското положение,
явиха въ помощь на опълченцитѣ на самитѣ позиции. Нѣ
повече — къмъ позициитѣ се бѣха стекли и женитѣ, до
и децата.

Следъ като бѣ избрана линията за отбрана на гра
Отрядътъ я зае. Тази линия вървѣше непосрѣдствено юж

отъ града въ видъ на джга, двата края на която се опираха
о склоноветѣ на Срѣдна Гора. Защитницитѣ имаха задъ
гърба си единъ старъ градъ, съ твърде заплетена мрежа
отъ тѣсни, криви улици, които презъ нощьта бѣха задръстени
отъ колитѣ и добитъка на пристигналитѣ многобройни бѣ-
жанци отъ околностьта. Въ града движението не бѣше
съвсемъ безопасно, поради стрелбата на мѣстнитѣ турци,
залостили се изъ кжщитѣ си, обиколени съ високи и яки
зидове. Задъ града, въ прохода се виеше шосето за Казан-
лъкъ, което по нататъкъ отиваше за Шипка.

Позицията не бѣше укрепена поради липса на окопенъ
инструментъ и време.

Предъ очертаната позиция започваше единъ поясъ отъ
близкитѣ до града лозя и градини, които не само прѣчеха
на обстрела и обзора, но и позволяваха незабелязано при-
ближаване на турцитѣ до позицията. Растителностьта на
лозята и градинитѣ прикриваше не само отдѣлни хора, но
и тълпи, които неочаквано се появяваха предъ опълченцитѣ и
затрудняваха отбраната.

Цѣлата позиция на опълченцитѣ бѣше дълга около
4—5 клм., а защитницитѣ не бѣха повече отъ 2,500 души.

Опълченцитѣ отъ Стара Загора своевременно забелязаха
настжплението на гжститѣ и безкрайни колони на турцитѣ
по равнината откъмъ югъ. Ето че тѣ се натъкнаха на охра-
нението. Затрещѣха първитѣ пушечни изстрели. Преднитѣ
турски части се разсипаха въ вериги, за моментъ спрѣха, но
следъ малко отново настжпиха като се движеха вече пред-
пазливо. Малко по-късно, въ раното утро, проехтѣ нѣкакъ
тържествено първиятъ топовенъ гърмежъ, и се повтори отъ
нѣкото нѣколко пжти.

Старозагорскиятъ бой започна.

Опълченцитѣ снеха калпацитѣ си и се прекръстиха,
за да имъ помага Богъ.

Нѣкжде вдѣсно засвириха бойни тржби, и се чуха
удари отъ барабанъ. Далече, напредъ по шосето, въ облаци
прахъ се понесоха турски конници. Чуха се твърди команди.
Раздаде се втори орждеенъ изстрелъ.

Напредъ, откъмъ пжтя за Търново-Сейменъ, рѣдкиятъ
пушеченъ огънь неочаквано се учести и следъ това твърде

много се засили. Турцитѣ бѣха съвсемъ близо. Опълченцит
дадоха нѣколко дружни залпа, а следъ това пушечният
огънь по цѣлата бойна линия се превърна въ една общ
безкрайна трескотня, която все повече и повече се засилваш

Турскитѣ батареи една следъ друга заемаха позиции
откриваха огънь. Отначало тѣхнитѣ снаряди падаха ил
предъ опълченскитѣ вериги, или далече задъ тѣхъ, но ето ч
единъ съ свирене и шипене попадна между тѣхнитѣ редов

Бойната линия на опълченцитѣ се очертаваше отъ бѣ
литѣ облаци на барутния димъ. Задъ нея сжщо въ облац
но много по-гжсти и голѣми, свѣтваха често при всѣк
изстрелъ отначало огненитѣ кълба на планинскитѣ орждия
а после долиташе тѣхниятъ глухъ гърмежъ.

Сетне всичко се смѣси. Страшната и ожесточена борб
при Стара Загора бѣше вече въ разгара си.

Безбройнитѣ турски табори пристигаха единъ след
другъ отъ югъ, и се впускаха къмъ позицията на опълченцит

Турската конница маневрираше, неизвестно защо, дол
въ равнината. Ескадронитѣ ѝ се носѣха въ облаци прах
но не приближаваха бойната линия. По шосето отъ Търнов
Сейменъ пристигаха все нови и нови турски войски, а
бойната линия виковетѣ: „Аллахъ! Аллахъ!“ се бѣха смѣсил
съ гръмкото и страшно „ура“.

На нѣколко пжти опълченцитѣ се вдигаха на щикъ
прогонваха приближилитѣ се турци. Отдавна вече цевитѣ
пушкитѣ имъ бѣха нажежени. Глухитѣ гърмежи на турскит
батареи ставаха все по-чести и по-чести.

Бѣше вече около 10 ч. сутриньта, когато генералъ Ст
лѣтовъ изпрати на полковникъ де Прерадовичъ следна
записка:

„Турцитѣ нападатъ южната часть на града; вамъ се въ
лага защитата му. Освенъ състоещитѣ при васъ 2-а и 5
дружини и две планински орждия, пращатъ Ви се въ ра
пореждане още две орждия и Казáнскиятъ драгунски полкъ

Но това засилване на отбраната на града бѣше нищож
въ сравнение съ онѣзи гжсти маси турци, които се явява
отвсѣкжде.

Къмъ 10½ ч. сутриньта турцитѣ вече бѣха разгъна
една значителна часть отъ своитѣ голѣми сили. Тѣ бѣ

обкржжили града въ видъ на широка полуджга, и обсипваха
ъ пехотенъ и артелерийски огънъ тънката бойна линия на
тбраната.

Къмъ това време вече всички опълченски дружини бѣха
а позиция южно отъ града, разположени въ следния редъ:

На лѣвото крило, югоизточно отъ града, бѣше 1-а дру-
кина, вдѣсно отъ нея — 3-а дружина, въ центъра, на шосето
Търново-Сейменъ, бѣше 5-а дружина и югозападно отъ
рада — 2-а дружина.

Къмъ 11 ч. пр. пладне напорътъ на турцитѣ достигна
оята най-голѣма сила, но въ тила имъ се виждаше при-
ждането на още нови тѣхни поддържки. Сега вече турцитѣ
аплашваха да обхванатъ дветѣ крила на малочисленитѣ
щитници. Тѣхната артилерия не жалѣше снарядитѣ. Бой-
та линия бѣше вече съвсемъ забулена отъ прахъ и димъ.
ъ хаоса на боя минутитѣ се превръщаха въ часове, а
советѣ — въ вѣчность. Боятъ вече бѣше жестока борба,
рашна и напрегната, борба на единъ срещу десеть, на
ивотъ и смъртъ. Опълченцитѣ, които въ този дълъгъ день
пръвъ пжть влизаха въ бой и получаваха бойното си
ъщение, не трепваха и не се смущаваха.

Турцитѣ продължаваха да настжпватъ и да се хвърлятъ
нови и нови бѣсни атаки. Тѣ като че ли още не можеха
разбератъ, че могатъ да бждатъ отъ нѣкого спрѣни, и
това ощѐ повече се ожесточаваха.

Упорството на опълченцитѣ ги подлудяваше, и тѣ на-
таха съ ново ожесточение. А въ това време въ боя вече
ха вкарани и последнитѣ поддръжки на Старозагорския
рядъ. На помощь вече не можеше да се разчита. Тилътъ
ше изцѣло повѣренъ на четницитѣ-граждани. По-голѣмата
сть отъ тѣхъ скоро се прехвърлиха на самата бойна линия.
се бѣха докопали до пушкитѣ на убититѣ и раненитѣ и
га вече никой не можеше да ги отличи отъ опълченцитѣ.
посрѣдствено задъ фронта бѣха все така твърди и упо-
ти храбритѣ старозагорчанки. Тѣ вече съвсемъ бѣха за-
авили за опасностьта, и трескаво и безспирно работѣха съ
дно самоотвержение. Числото на раненитѣ растѣше. На
ъ трѣбваше да се помогне. Съ настжпване пъкъ на го-
щината на деня, тѣ непрекжснато носѣха вода, за да мо-

Грижитѣ на старозагорчани за раненитѣ презъ време на Старозагорския бой

ать бойцитѣ да си разхладяватъ устата. Горещото юлско лънце се бѣше издигнало високо на небето, и отвеснитѣ му алещи лжчи сърдито припичаха изнемогващитѣ опълченци.

Презъ този день не надъ единъ раненъ се навеждаше кромната българка, за да поднесе съ кратунка вода на траждущия боецъ. Презъ този день не една българка съ искъ на живота си се промъкваше напредъ, за да спре ръвьта на ранения и да го превърже. Бледа, безмълвна, но ъ пълното съзнание на жена и майка на онѣзи, които умираха амъ, предъ нея, тя изпълняваше своя дългъ на истинска илосердна сестра и въ сжщото време на духовна такава, щото и тя наравно съ мжжетѣ жадуваше за свободата а своя народъ.

И при вида на тѣзи бледи, кротки и твърди лица на енитѣ, отпадналитѣ ржце на бойцитѣ отново се улавяха за ушкитѣ. Една тѣхна дума удесетворяваше силитѣ на бойцитѣ. сички почти леко ранени, или оставаха на мѣстата си, или едъ превръзката задъ нѣкоя стена на полусъборенитѣ жщи край града се връщаха, за да продължатъ борбата. редъ погледитѣ на тѣзи жени и деца нѣмаше мѣсто за лодушие, а само за подвигъ.

Съ напредване на времето боятъ още по-вече се раз-рещи, но редицитѣ на опълченцитѣ още по-вече се раз-ждяваха и топѣха. Наистина, никой отъ тѣхъ не мислѣше обърне погледъ назадъ. Всички, като че ли бѣха се асли съ позицията си, и никой не правѣше фаталната жпка назадъ, но вече сили не оставаха.

А отъ югъ продължаваха да пристигатъ още нови и ѣжни сили на турцитѣ. Крилото на 5-а дружина бѣ хванато. То трѣбваше да се удължи съ 1-а и 3-а дружини, турцитѣ да се изтикатъ съ щикъ. И ето въ този върховенъ ментъ една купчина отъ смѣли хора съ неочакванъ устремъ вдигнаха напредъ, водени отъ командира на 3-а дружина, дполковникъ Калитинъ. И невъзможното стана: дивитѣ ди на турцитѣ трепнаха предъ тази безумна храбрость, хнитѣ редици се огънаха, и тѣ хукнаха назадъ. Това бѣше денъ моментъ. Опълченцитѣ тържествуваха. Положението спасено. Дързостьта бѣше надделѣла, тя бѣше умало-щила врага. Въ сжщото време командирътъ на 3-а рота,

щабсъ-капитанъ Поповъ, макаръ и раненъ, поведе своята славна рота напредъ съ пѣсни и сжщо така отхвърли турцитѣ. Стройнитѣ звуци на пѣсеньта на 3-а рота ободриха опълченцитѣ, и се подеха отъ другаритѣ имъ. Тътнежътъ на оржд
ията ги заглушаваше за мигъ, но следъ това тѣ се чуваха още по-мощни и по-звучни.

подполковникъ калитинъ

Тогава настжпиха най-героичнитѣ мо
менти отъ този бой когато опълченцитѣ, за бравили вече всичко, с хвърляха върху врагове ветѣ и умираха съ таз чудна пѣсень на уста Подвизитѣ се нижех като бисери единъ следъ другъ. Това като ч ли не бѣха хора от плъть и кръвь, а нѣ какви гиганти, за които неприятелскитѣ гран ти и куршуми вече бѣх безвредни. Тѣ изчакв ха наближаващитѣ тур ци, а сетне се спускаха срещу тѣхъ, и нѣколк души обръщаха въ бѣ ство стотици, роти цѣли табори. Смъртьта на другаря не спираше никого. съ още по-голѣмо ожесточение се врѣзваха въ турскит редици и сякашъ ги разсичаха съ своя устремъ. Запо ваше се кратката борба, когато се впускаше въ действие щикътъ, и прикладътъ, и тази готовность за смъртъ караше турцитѣ неочаквано да отскачатъ отъ „гяуритѣ“ позорно да обръщатъ гърбъ...

Но турскитѣ генерали разполагаха съ неизчерпаем извори отъ резерви. На мѣстото на бѣгълцитѣ тѣ изпращах нови табори, които съ викове се нахвърляха върху опъ ченцитѣ.

Къмъ пладне положението стана още по-сериозно. Още малко и опълченцитѣ ще бждатъ обкржжени. Но точно тогава наблюдаващиятъ внимателно боя генералъ Раухъ, изпратенъ нарочно отъ генералъ Гурко въ Стара Загора да поеме командуването на Отряда, намѣри, че цельта на Старозагорския бой е вече напълно постигната. Армията на Сюлейманъ паша бѣ увлѣчена въ този бой, бѣше се развърнала цѣлата, бѣше изгубила твърде много скжпо време, бѣше се ударила въ гранитната скала на отбраната на опълченцитѣ, и, смутена, бѣше спрѣна. Това положение трѣбваше да се използува отъ Старозагорския отрядъ, за да отстжпи и по-скоро да заеме Шипчанския проходъ, дето на по-добри позиции да спре съвсемъ настжплението на армията на Сюлейманъ паша. Иначе, ако се изпустнѣше този моментъ, Сюлейманъ паша можеше да ги изпревари и да заплаши цѣлата руска армия, която действуваше въ Северна България.

Генералъ Раухъ заповѣда общо отстжпление отъ Стара Загора.

Отстжплението започна около 1 ч. сл. пладне. Турцитѣ веднага забелязаха раздвижване въ редоветѣ на отбраната и подновиха нападенията си. Особено тежко стана положението на 3-а опълченска дружина, която, споредъ заповѣдьта, заедно съ 1-а дружина трѣбваше да прикрива отстжплението на останалитѣ опълченски дружини и другитѣ части отъ Отряда. 3-а дружина, освенъ това, съ своята упорита отбрана бѣ привлѣкла къмъ своя фронтъ твърде много турски сили. Напорътъ върху нея се засили. Но това време дружината вече бѣше останала почти безъ офицери и подофицери. Самарското знаме се предаваше отъ ржце на ржце. Знаменосцитѣ падаха подъ него единъ следъ другъ мъртви, но то все така гордо се издигаше, и краищата му като че ли плющѣха и пѣеха първата си чудна победна пѣсень. А срещу дружината въ това време се насочиха не само намиращитѣ се предъ нея турски тълпи, но и нови турски колони.

За да се излѣзе отъ този адъ, за да се спаси отново, което можеше още да се спаси, за да може да отстжпи и се изкубне дружината отъ турскитѣ орди, хра-

бриятъ й командиръ предприе последна и решителна атака. Но, тъй като всички тръбачи и барабанчици бѣха избити, българинътъ-подпоручикъ Кисовъ взе тръбата на единъ раненъ турски тръбачъ и подаде сигналъ за сетнята атака.

Подъ градъ отъ куршуми, подъ озвѣрения ревъ на безбройнитѣ турци, опълченцитѣ като единъ се вдигнаха на щикъ и съ страшното българско „ура“ се впустнаха напредъ. Ударътъ въ единъ такъвъ моментъ бѣше толкова дързъкъ и неочакванъ, че гѫститѣ турски редици трепнаха и се подадоха назадъ, а сетне се обърнаха въ бѣгство, и лозята, и градинитѣ почернѣха; въ това време, обаче, имъ пристигнаха нови силни подкрепления, и тѣ предприеха контъратака. Неравниятъ бой отново се подкачи. Борбата достигна своя предѣлъ; тя бѣ жестока и страшна. Тя вече се водѣше на купчини между българи и турци. Но най-ожесточена тя бѣ около Самарското знаме. Гордо издигнато, заобиколено отъ остатъцитѣ на ротата, на която бѣ повѣрено, то привличаше като чели всички турски сили. У турцитѣ като че ли се създаде убеждението, че, ако го пленятъ, българитѣ ще се предадатъ, и затова се насочваха къмъ него. Но тази задача съвсемъ не бѣше лесна. Скоро знамето заобиколиха купища трупове. Единъ куршумъ счупи дървената му дръжка. Групата опълченци, която го пазѣше съ гърдитѣ си, рѣдѣеше. Въ това сѫщото време броятъ на турцитѣ се все повече и повече увеличаваше. Тѣ вече протягаха дръзкитѣ си ржце къмъ знамето. Знаменосцитѣ падаха единъ следъ другъ. Знамето се поемаше отъ другаритѣ имъ. Останалитѣ здрави го бранѣха кой съ каквото можеше, и то все така високо се издигаше, сякашъ за да означи онова мѣсто, дето бѣше тежестьта на борбата — при 3-а дружина. Забелязали навреме, че знамето имъ е въ опасность, опълченцитѣ отъ всички страни се втурваха съ викъ къмъ него и си разчистваха пѫтя съ щикъ и прикладъ. Всѣки отъ тѣхъ бѣше готовъ да го заслони съ гърдитѣ си, всѣки искаше да умрѣ подъ него. Турцитѣ бѣха вече съвсемъ изненадани отъ тази отчаяна и невиждана съпротива на българитѣ около знамето, и, най-сетне, се отказаха отъ намѣрението си. Тогава мнозина отъ тѣхъ

започнаха да се отдръпватъ назадъ, обаче, на мѣстото на убититѣ и отстѫпили турци се показа нова колона, която се втурна въ помощь на своитѣ. Едвамъ тогава отъ 1-а дружина забелязаха положението, въ което се намираха другаритѣ имъ отъ 3-а дружина. Тогава, за да се отвлѣче вниманието на турцитѣ, 1-а дружина се вдигна отново съ пѣсни въ атака и връхлетѣ върху врага. По-голѣмата часть отъ турцитѣ съ викъ на ужасъ се оттеглиха, и само нѣкои кръстосаха щиковетѣ си съ опълченцитѣ.

Цѣлиятъ лѣвъ флангъ представяше въ тази минута единъ истински врещъ котелъ. Всичко бѣше въ движение. Всичко бѣше въ най-напрегната борба и то точно тогава, когато опълченцитѣ трѣбваше да мислятъ за начина на отстѫплението. Оставаше пакъ вѣрното и сигурно срѣдство — щикътъ, съ който сега тѣ вече трѣбваше да си пробиятъ пѫть назадъ, къмъ града. Време за губене нѣмаше. Но какъ да се събератъ увлѣченитѣ въ боя опълченци? Какъ да се подаде сигналъ, когато всички тръбачи и барабанчици сѫ избити?...

Докато около знамето се събираха остатъцитѣ отъ 3-а дружина, противникътъ се бѣ опомнилъ и отново се бѣ хвърлилъ въ атака, кой знае коя вече по редъ. Петь нови знаменосци единъ следъ другъ паднаха убити подъ Самарското знаме. Тогава подполковникъ Калитинъ грабна знамето отъ последния убитъ опълченецъ-знаменосецъ С. Минковъ, пришпори коня си и изкомандува: „Следъ мене напредъ!“... Сетни думи, сетня команда на истински герой!... Точно въ този мигъ достойниятъ водачъ на 3-а дружина и най-храбриятъ офицеръ отъ Опълчението загина, пронизанъ отъ два куршума...

Знамето бѣ спасено отъ опълченцитѣ. Старозагорскиятъ отрядъ отстѫпи по пролома. Изплашенитѣ турци почти не преследваха. Безсилни предъ редицитѣ на опълченцитѣ, тѣ отмѫстиха за жертвитѣ си, като опожариха Стара Загора и извършиха масово клане на населението въ околноститѣ и изъ града.

Опълченцитѣ успѣха да се изтеглятъ изъ кривитѣ и задръстени улици къмъ прохода и, обкржжени отъ бѣжанци,

Смъртьта на подполковникъ Калитинъ

отстжпиха по шосето за Казанлъкъ. При преминаването презъ Стара Загора нѣкои тѣхни подѣления бѣха обстреляни отъ мѣстнитѣ турци. Тѣ стреляха отъ кжщитѣ си и по опълченци, и по офицери, и, най-вече, върху беззащитнитѣ жени и деца. Едвамъ опълченцитѣ напустнаха града, и изъ него се започна страшното клане на изостаналото българско население, насилие надъ беззащитнитѣ жени и девойки. Не се щадѣха дори и децата. Ужасъ бѣ обвзелъ жертвитѣ на изкуплението за неуспѣха на турскитѣ орди.

Мълчаливи, капнали отъ умора, съ обгорени отъ барутъ лица, мнозина ранени, опълченцитѣ се оттегляха по пролома. До тѣхъ достигаха още писъцитѣ отъ града, и тѣ свиваха юмруци. Мълчаливи, стиснали зжби, бавно вървѣха по наклона и, когато забелязваха изостанали бѣжанци, подканяха ги да вървятъ, като вземаха децата наржце.

Къмъ 5 ч. сл. пл. Отрядътъ се събра при Дервентъ. Около това село опълченцитѣ се устроиха. Тѣ не бързаха да го напустнатъ, и нарочно останаха въ него повече време, за да се даде възможность на всички бѣжанци да ги изпреварятъ и бждатъ въ безопасность. Преди тръгването се изпратиха команди да прибератъ изостаналитѣ. Едвамъ следъ завръщането на командитѣ опълченцитѣ отстжпиха на северъ и пренощуваха въ долината на р. Тунджа.

Вечерьта Отрядътъ можа да установи точното число на даденитѣ жертви отъ всѣка дружина. Общо бѣха убити и ранени 21 офицери и около 550 долни чинове, т. е. бѣха излѣзли отъ строя надъ една четвърть отъ цѣлия съставъ, като не се вземе предвидъ, че мнозина ранени бѣха останали по мѣстата си, и сега около огньоветѣ се превързваха.

Но, ако това бѣха жертвитѣ на опълченцитѣ, имаше твърде много такива, дадени отъ доблестнитѣ четници, точното число на които не можеше да се установи, а, освенъ това, стана жертва и градътъ съ хилядитѣ избити и изклани въ него граждани следъ отстжплението

Точното количество на турскитѣ загуби въ боя не е могло да бжде установено, но то се изчислява на около 1,000—1,500 души.

Какво впечатление е произвело държането на опълченцитѣ при Стара Загора на тѣхнитѣ началници — опитни бойни

руски офицери, личи отъ това, че още при Дервентъ принцъ Лейхтенбергски се е обърналъ къмъ тѣхъ съ следнитѣ думи:

„Благодаря ви, юнаци, за геройството, което показахте въ днешния бой съ турцитѣ. Азъ видѣхъ какъ вие цѣли 5 часа се държахте на позицията, какъ храбро и самоотвержено се бихте съ врага — за наше нещастие несравнено по-многоброенъ отъ насъ. Вие се бихте днесъ не по-зле отъ рускитѣ войници, и азъ се считамъ дълженъ да доложа на Негово Императорско Величество за вашето геройство."

Презъ този день, генералъ Гурко, съгласно обещанието си, тръгна отъ Нова Загора на помощь на Старозагорския отрядъ, но по пжтя бѣ пресрещнатъ отъ Реуфъ паша, съ войскитѣ на когото трѣбваше да води упоритъ бой и едвамъ къмъ 7 ч. вечерьта той бѣше при Стара Загора, за да види края на тази страшна трагедия, когато пламъцитѣ бѣха вече почти унищожили една голѣма часть отъ града. Още сжщата нощь той прехвърли Срѣдна Гора, и съ усиленъ маршъ се запжти къмъ изхода на Хаинския проходъ. Старозагорскиятъ отрядъ на 20-и стигна въ Казанлъкъ, присъедини 4-а опълченска дружина съ една батарея, и на 23-и се оттегли къмъ Шипчанския проходъ.

По случай разформирането на Предния отрядъ, генералъ Гурко на 30-и юлий издаде прощална заповѣдь, отъ която най-интересни сж следнитѣ извадки:

„Безъ да обръщате внимание на такова голѣмо превъзходство на турскитѣ войски, вие отъ 8 ч. сутриньта и до 2 ч. презъ деня съ удивително мжжество защищавахте вашия роденъ градъ и съ това дадохте възможность на другитѣ войски отъ Предния отрядъ да разбиятъ турцитѣ при Джуранли.

Това бѣше първото сражение, въ което вие влѣзохте въ бой съ врага, и въ него веднага се показахте такива герои, съ които цѣлата руска армия може да се гордѣе и може да каже, че тя не се бѣ излъгала, задето изпрати въ вашитѣ редове своитѣ най-добри офицери. Вие сте ядката на бждещата българска армия. Ще минатъ години, и тази бждеща българска армия ще каже: „Ние сме потомци на славнитѣ защитници на Стара Загора."

Следъ заемането на Стара Загора се бѣ почувствувала нуждата отъ конница, съставена отъ опълченци. Българитѣ-

ОПЪЛЧЕНЕЦЪ ОТЪ КОННАТА СОТНЯ

опълченци трѣбваше да участвуватъ въ разнитѣ разузнавателни действия, които проектираше генералъ Гурко отвѫдъ Балкана, а сѫщо така да имъ се възложи важната задача — повдигане възстание въ Южна България.

За тази цель бѣ съставена една Опълченска сотня, въ състава на която влѣзоха всички онѣзи опълченци, които още въ Плоещъ бѣха постѫпили доброволно съ собственитѣ си коне и до Стара Загора изпълняваха разнитѣ ординарчески служби при Щаба.

Първото дѣло на Опълченската сотня бѣ участието ѝ въ разузнаването къмъ Търново-Сейменъ отъ 13-и до 15-и юлий, подъ командата на ротмистъръ Челяевъ. Конната сотня следъ формирането си влѣзе въ състава на руската конница отъ Предния отрядъ, между офицеритѣ на която бѣ и князъ Александъръ Батембергъ.

IV

ШИПКА

Изникването на Шипка.

ГЕНЕРАЛЪ РАДЕЦКИ

Подвигътъ на опълченцитѣ при Стара Загора даде възможность на цѣлия Преденъ отрядъ да се оттегли къмъ проходитѣ на Стара планина спокойно и да спечели време, за да организира отбраната на планината. Отбраната на проходитѣ бѣ възложена на петь отряда, подчинени на генералъ Радецки. Българското опълчение влѣзе въ състава на Габровския отрядъ, командуванъ отъ генералъ Дережински, съ задача да пази най-важния Шипчански проходъ. Въ състава на Отряда влизаха: Опълчението, Орловскиятъ пехотенъ полкъ, 7 казашки сотни, 2 полски и 2 планински батареи и пленитѣ отъ Предния отрядъ 2 турски орждия.

Позицията на Шипчанския проходъ бѣ укрепена отъ турцитѣ, когато последниятъ бѣ въ тѣхни ржце. Тя бѣше почти

затворена отъ всички страни и представяше малка крепость, дълга около единъ километъръ и широка около $^1/_2$ километъръ. Най-достжпна бѣ откъмъ истокъ и западъ, защото тамъ склоноветѣ бѣха по-полегати. Съобщението съ тила ставаше по шосето, което се спуща въ една долина, която се обстрелваше отъ съседнитѣ височини. Обстрелваха се сжщо и всички близки долини, отдето защитницитѣ можеха да си донесатъ вода. Отъ 23-и юлий опълченцитѣ започнаха да вдълбяватъ турскитѣ окопи, но работата имъ не спорѣше, защото нѣмаха достатъчно инструментъ и почвата бѣ камениста. Командуването на войскитѣ на позицията отъ 24-и юлий пое генералъ Столѣтовъ. Той намираше, че войскитѣ сж недостатъчни за отбраната, и поиска подкрепления, но генералъ Радецки не разполагаше съ повече войски и му обеща само до 5-и августъ да попълни загубитѣ на Опълчението отъ Старозагорския бой.

Силитѣ бѣха разпредѣлени така: 8 опълченски роти отъ 1-а и 4-а дружини и 8 роти отъ Орловския полкъ заемаха окопитѣ на върха Свети Никола; 2-а, 3-а и 5-а опълченски дружини бѣха въ Източната укрепена група, срещу Малъкъ Бедекъ; 8 орловски роти заемаха Западната и Северната групи; орждията бѣха поставени въ изработенитѣ окопи; въ резервъ бѣха оставени 1 рота отъ Орловския полкъ и 4 планински орждия.

Новоназначеният турски главнокомандуващъ реши да атакува и да заеме отново балканскитѣ проходи, да се спустне въ Северна България и да удари едновременно отъ три страни върху рускитѣ главни сили. Този планъ трѣбваше да бжде одобренъ отъ Военния съветъ въ Цариградъ.

Сюлейманъ паша изгуби 12 дни следъ Старозагорския бой и едвамъ на 31-и юлий премина въ долината на р. Тунджа. На 4-и августъ планътъ бѣ одобренъ, и той реши да атакува най-напредъ най-важния Шипчански проходъ и, следъ като пробие отбраната на Стара планина, да разпростре действията си налѣво и надѣсно.

На 5-и августъ турцитѣ заеха Казанлъкъ, а на 7-и цѣлата турска армия се съсрѣдоточи въ района Казанлъкъ — Енина. Защитницитѣ на Шипка смѣтаха, че тѣхнитѣ сили сж около 40 табора съ съответно количество конница и артилерия. Въ сжщность турцитѣ бѣха 56 табора, 5 ескадрона, 9 батареи, башибозушки отряди — всичко около 60,000 души.

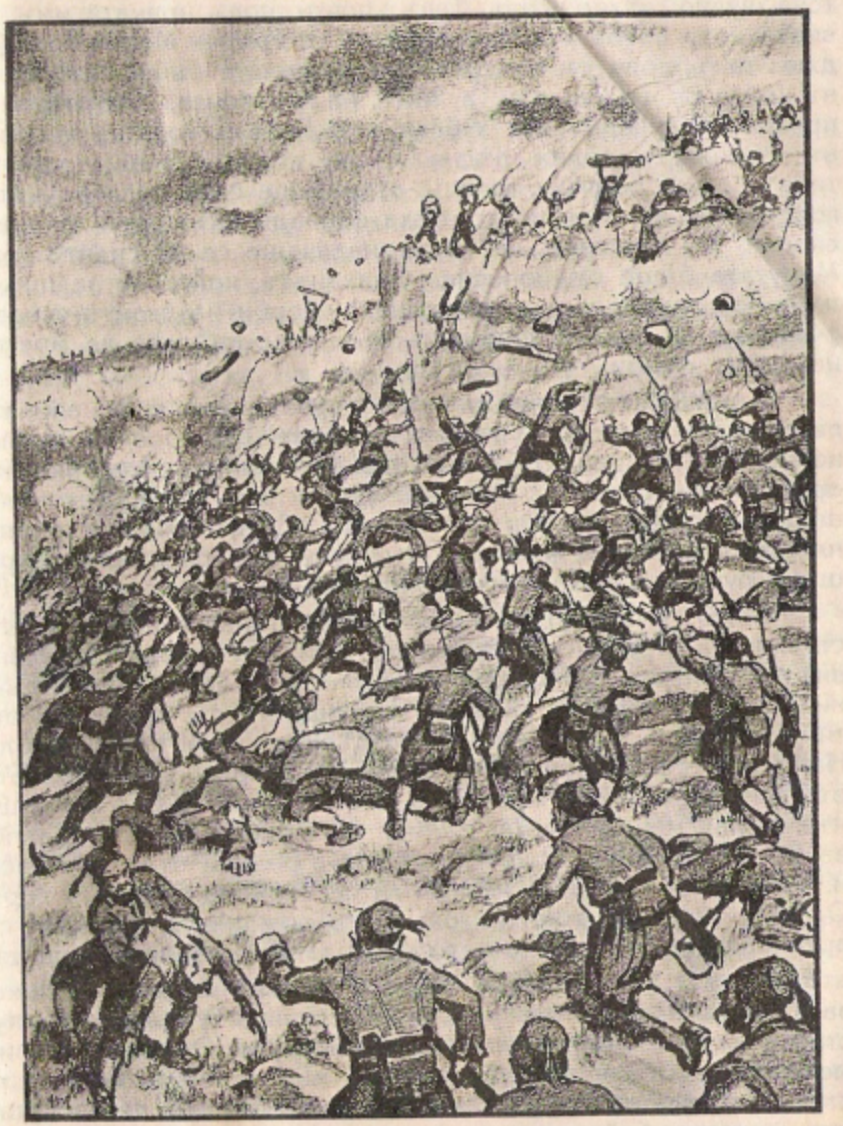
Генералъ Столѣтовъ виждаше, че малочисленията неговъ отрядъ не може отникжде да получи помощь. Той се надяваше само на високия борчески духъ на опълченцитѣ, затова ги събра да имъ съобщи, че отъ участьта на Шипченската позиция зависи сждбата на България, и завърши своята прочувствена речь така:

„Следъ битката при Стара Загора, Царьтъ и цѣла Русия гледатъ на васъ, като на храбри, неустрашими и самоотвержени юнаци. Азъ вече донесохъ, и скоро ще ни дойде помощь отъ Търново. Помнете, юнаци, че Царьтъ и цѣла Русия очакватъ отъ васъ да защитите Шипченскитѣ позиции, а България чака вашата помощь за своето освобождение. Вие пъкъ, юнаци, ще получите честь и слава, геройско име и правà, каквито се падатъ на заслужили хора. За тази храбрость вие ще се прославите по цѣлия свѣтъ, а България ще бжде благодарна и ще се гордѣе съ васъ. Следъ като се свърши войната, вие, юнаци, ще получите заслужена награда отъ вашето свободно Отечество. ¡Навсѣкжде вамъ ще се дава първенство.“

Боятъ на 9-и августъ.

Турцитѣ познаваха добре прохода, защото доскоро той бѣше въ тѣхни ржце. На 8-и августъ Сюлейманъ паша предприе разузнаване, отъ което заключи, че главниятъ ударъ трѣбва да се нанесе отъ Малъкъ Бедекъ, и следъ това да се обхване позицията отъ дветѣ страни. На 9-и той насочи една бригада по шосето срещу в. Св. Никола, а две бригади отъ избрани войници изпрати да заематъ рида Малъкъ Бедекъ и оттамъ да атакуватъ Източната група.

Въ 9 часа охраната откри турското настжпление. Опълченцитѣ бѣха пропити отъ мисъльта, че, ако изпустнатъ отъ ржцетѣ си Шипченската позиция, освободителното дѣло ще се разруши, и чакаха въ окопитѣ турскитѣ пълчища, решени на отбрана докрай. Тѣхнитѣ души се бѣха отново изпълнили съ свещения огънь, пропитъ отъ съзнание и обичь къмъ родъ и Родина, която, чудна хубава и по-китна отъ всѣкога, бѣ порастнала предъ тѣхъ, омайваща, окжпана отъ лжчитѣ на

Боятъ на Шипка

това чудно лѣтно утро. Тукъ, почти подъ краката имъ, се виеха като сребристи ленти дветѣ сестри — Марица и Тунджа; тамъ, долу, сж пъстритѣ родни полета съ китнитѣ села, въ които тѣ сж израсли, а тамъ, на хоризонта, като нѣкакви призрачни видения сж хубавицитѣ Рила и Родопа, възпѣти въ толкова народни пѣсни? Тази тѣхна Родина, която тѣ така горещо обичаха, днесъ отправяше своя погледъ къмъ гордитѣ висини, на които бѣха кацнали като орли нейнитѣ синове. Тя вѣрваше въ тѣхъ, надяваше се на силитѣ имъ. Минутата бѣше сждбоносна. Балканътъ, който не за пръвъ пжть е свидетель на страшнитѣ борби на своитѣ синове, очакваше да види отново какъ българинътъ умѣе да мре по неговитѣ чукари.

Къмъ 9 часа сутриньта пукна първата пушка, и нейниятъ гърмежъ се предаде отъ скала на скала. Той проехтѣ нѣкакъ неувѣрено и страшно въ прохода. Най-напредъ се показаха ордитѣ на черкезитѣ. Тѣ бѣха достигнали по шосето площадката южно отъ Орлово Гнѣздо. Следъ тѣхъ вървѣше пехотата, на която фесоветѣ отдалечъ се червенѣеха. Затрещѣха пушкитѣ, забоботиха топоветѣ.

Къмъ 11 часа турцитѣ предприеха първата атака. Следъ страховита трескотня отъ хиляди пушки, два табора съ грозни викове „Аллахъ“, „Аллахъ“ се понесоха напредъ по стръмния склонъ на Свети Никола. Посрещнати съ залпове и артилерийски огънь, тѣ скоро се разбъркаха и избѣгаха надолу. Намѣсиха се резервитѣ, и склонътъ отново почервенѣ отъ отъ фесоветѣ на настжпващата гжста тълпа. Тя се насочваше къмъ улея между Свети Никола и Орлово Гнѣздо. Залповетѣ и артилерията покосиха първитѣ редици отъ тази маса, и тя бързо повърна назадъ и се скри въ близката гора. Оттамъ турцитѣ откриха огънь по позицията, и заедно съ артилерията си нанасяха голѣми загуби на защитницитѣ.

Къмъ 1 ч. сл. пладне откъмъ Малъкъ Бедекъ се показаха дветѣ бригади на ударната колона. Турцитѣ се спустнаха стремително къмъ Източната група. Опълченцитѣ не можаха съ огънь да спратъ тази многобройна маса, и тя стигна до тѣхнитѣ окопи. Нито единъ опълченецъ не мислѣше да напустне бойното си мѣсто — турцитѣ удариха върху стена отъ ножове, която имъ прегражда пжтя. Следъ кратъкъ ударъ отстжпиха, но се спрѣха близо до българскитѣ окопи. Въ това време пристигнаха първитѣ части отъ изпратения на помощь Брянски полкъ, и числото на защитницитѣ на позицията се увеличи до 8,000 души.

Следъ половинъ часъ турцитѣ атакуваха Стоманената батарея. И тази тѣхна атака бѣ отблъсната съ огънь. Но отъ доловетѣ изпъкваха нови табори, които се настаняваха задъ скалитѣ и дърветата до самата позиция, и оттамъ обсипваха окопитѣ съ градъ куршуми. Между тѣхъ пристигна и Сюлейманъ паша и поведе най-енергичната атака. Турцитѣ изпъкваха отвсѣкжде. Позицията отново се задими. Орждията трещѣха неспирно. Гранатитѣ пристигаха на ята, пукаха се и сѣеха наоколо си смърть. Въ въздуха хвърчеха камъни, пръсть и парчета желѣзо. Вдигнатиятъ прахъ, острата миризма на барутния димъ, и непоносимия пекъ на Слънцето, задушаваше опълченцитѣ. Въ пресъхналитѣ имъ отъ жажда уста скърцаше пѣсъкъ. Устнитѣ на раненитѣ напусто търсѣха капка вода. Камънитѣ се бѣха нагорещили и като че ли лъхаха жарь на пещь. Земята се тресѣше, и въ хаоса на боя се чуваха стонове, тжпитѣ удари на ножа, но всичко покриваше победното „ура“. Турцитѣ и този пжть отстжпиха. Тѣ се сринаха въ пропастьта, ужасени, увличащи заднитѣ редици. Само посмѣлитѣ отъ тѣхъ, се спрѣха, следъ като бѣха намѣрили мъртви пространства задъ скалитѣ, и залегнаха тамъ. Тогава опълченцитѣ прибѣгнаха къмъ камънитѣ. Тѣ започнаха да търкалятъ цѣли блокове, да хвърлятъ върху неприятеля попадналитѣ имъ подъ ржка камънаци. Последнитѣ летѣха надолу, подскачаха, повличаха следъ себе си други, настигаха турцитѣ, образуваха пжтеки отъ трупове въ редоветѣ имъ и съ страшенъ шумъ се сриваха въ пропастьта.

Капнали отъ умора, измжчени, съ разстроени редове, следъ даденитѣ скжпи жертви, къмъ 6 часа сл. пладне опълченцитѣ посрещнаха още една атака срещу Стоманената батарея. Следъ 6 часа боятъ бѣше неочаквано прекжснатъ — отначало утихна артилерийския огънь на турцитѣ, а пехотниятъ още продължаваше. Той бѣше обхваналъ цѣлата позиция отъ югъ и изтокъ, и се водѣше отъ стрелци, които се бѣха настанили на нѣкои мѣста само на стотина крачки отъ окопитѣ. Той причиняваше все нови и нови загуби въ редоветѣ

на опълченцитѣ. Презъ този день опълченцитѣ загубиха 250 скжпи свои дрyгари.

Вече на мръкване започна да затихва и пехотниятъ огънь. Нощьта въ планината настжпи бързо, но никой на Шипка не мислѣше за почивка. Тамъ знаеха вѣроломството на своя врагъ и затова очакваха будни, макаръ да бѣха капнали отъ умора. И наистина, около 10 часа вечерьта започна последната турска атака. Това бѣше една отъ онѣзи нощни атаки, които въ тъмнината напрѣгатъ нервитѣ до безкрайность, когато не може да се види опасността, а тя само се чувствува и то винаги по-голѣма и по-страшна. Турцитѣ се показаха пакъ откъмъ Улея. Тѣ бѣха забелязани въ тъмнината едвамъ тогава, когато стигнаха до Стоманената батарея. Тѣ бѣха взели всички мѣрки да запазятъ въ пълна тишина нападението си. Посрѣщнати съ залпове, насочени въ гърдитѣ имъ отъ несмутилитѣ се опълченци и отъ зареденитѣ съ картечъ орждия на Стоманената батарея, турцитѣ отново не издържàха. Въ нощьта зловещиятъ тресъкъ на орждията проехтѣ страхотно, и Балканътъ трепна. Орждията забълваха огънь и желѣзо и разтърсиха околнитѣ висоти. Ехото се понесе отъ върхъ на върхъ. Пушечниятъ огънь се бѣ поделъ наоколо и отъ дветѣ страни. Цѣлата Шипчанска позиция отново забуча, но това трая само нѣколко минути. Турцитѣ бѣха скоро сринати въ пропастьта. Смѣтката имъ, че ще намѣрятъ задрѣмали опълченци и ще ги изненадатъ, излѣзе крива. Тѣхъ ги посрещнаха бодри защитници. На Шипка стана изведнажъ тихо и спокойно: нито единъ изстрелъ, нито единъ звукъ. Нощьта бѣ напреднала. На бѣлото на планината бѣше ясна и студена. Наближаваше утрото. Стана много студено. Опълченцитѣ, които бѣха безъ шинели, зъзнѣха. Мнозина отъ тѣхъ бѣха и безъ мундири. Тѣ ги бѣха свалили въ боя при Ст. Загора, когато около пладне стана много горещо.

А въ това време часовитѣ съ разширени очи се взираха въ тъмнината. Никой въ окопа не мислѣше за почивка и сънь. Върху тъмното небе се очертаваха чернитѣ линии на околнитѣ висоти. Опълченцитѣ не очакваха вече ново нападение презъ нощьта. Друго измжчваше защитницитѣ — жаждата. А вода нѣмаше. Езикътъ отдавна бѣше прилепналъ

къмъ небцето, а гжстата слюнка, смѣсена съ прахулякъ, се бѣше превърнала въ гжсто лепило. Достатъчно бѣше да се притворятъ очитѣ, за да се започне мжчителенъ миражъ: предъ опълченеца изпъкваше хладенъ изворъ съ кристална струя вода. Той трѣпваше, мжчеше се да приглътне, напуканитѣ устни се изпъваха и почваха да болятъ, страданието се увеличаваше. Изпратенитѣ долу, въ пропастьта, къмъ единствения близъкъ изворъ, тѣхни другари още не се завръщаха. На тѣхъ бѣше поржчано да се спустнатъ предпазливо къмъ извора, около който ги дебнѣха турцитѣ.

Горе нѣмаше капка вода. Цѣлъ день опълченцитѣ се биха съ пресъхнали уста. Една матерка вода на Шипка бѣше най-голѣмата ценность, но тя презъ деня не можеше да се придобие дори съ цената на живота. Опълченцитѣ бодърствуваха почти цѣла нощь. Тѣ трѣбваше да удълбаятъ окопитѣ си. Предниятъ день показа, че най-много жертви отъ защитницитѣ се даваха поради плиткитѣ окопи, въ които попадаха куршумитѣ на турскитѣ стрелци. Освенъ това, трѣбваше да се поправятъ и разрушенията, които бѣ причинила презъ деня турската артилерия. Почти цѣла нощь защитницитѣ на Шипка не мигнаха, а копаеха на смѣни.

Бойоветѣ на 10-и и 11-и августъ.

Следъ неуспѣшнитѣ атаки Сюлейманъ паша заповѣда частитѣ да се укрепятъ на достигнатитѣ мѣста и да държатъ подъ огънь позицията; на 10-и августъ да се разузнае, какъ може да се завладѣе шосето задъ позицията, а на следния день да се атакува позицията отъ всички страни.

На 10-и отъ 6 часа сутриньта турската пехота започна стрелбата. Следъ нея гръмнаха и орждията, и скоро Шипчанската позиция бѣ подъ дъждъ отъ желѣзо и олово. Опълченцитѣ слабо отговаряха на тази стрелба, защото много отъ пушкитѣ имъ се бѣха повредили. Руската артилерия пестѣше малкото си снаряди, а Стоманената батарея бѣ останала почти безъ снаряди. Турскиятъ огънь бѣ толкова силенъ, че никой не можеше да се движи въ окопитѣ и

задъ тѣхъ. Въ това време турцитѣ изпратиха силни части срещу Западната група, и обкржжаваха отъ всички страни позицията.

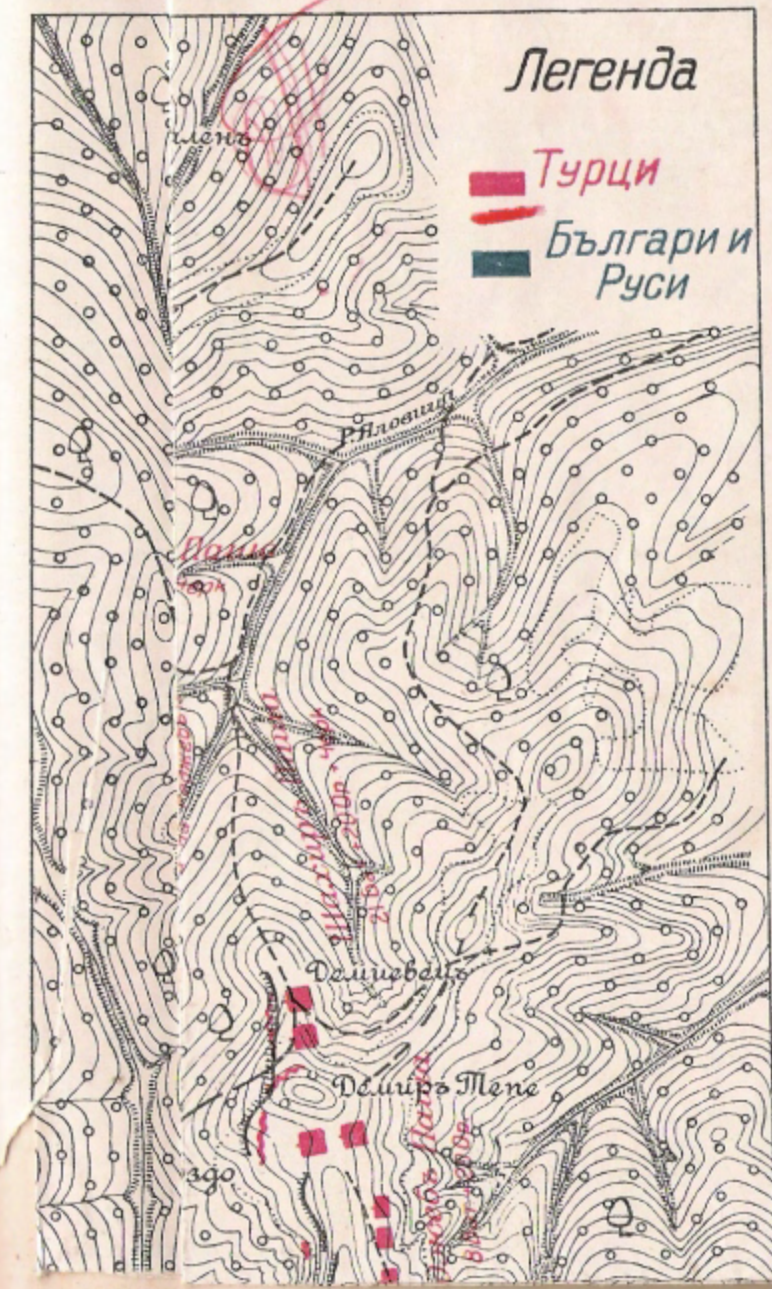
Раненитѣ вече не се изнасяха. Жаждата отново започна да мжчи бойцитѣ, които пестѣха всѣка капка вода за раненитѣ. Но скоро и тѣ нѣмаше съ какво да наквасятъ загорѣлитѣ си устни.

Всички очакваха спасение въ настжпването на нощьта, но тя не идваше. Тогава се предприе единъ излазъ за вода. Организира се команда отъ 12 души опълченци подъ началството на поручикъ Александровъ.

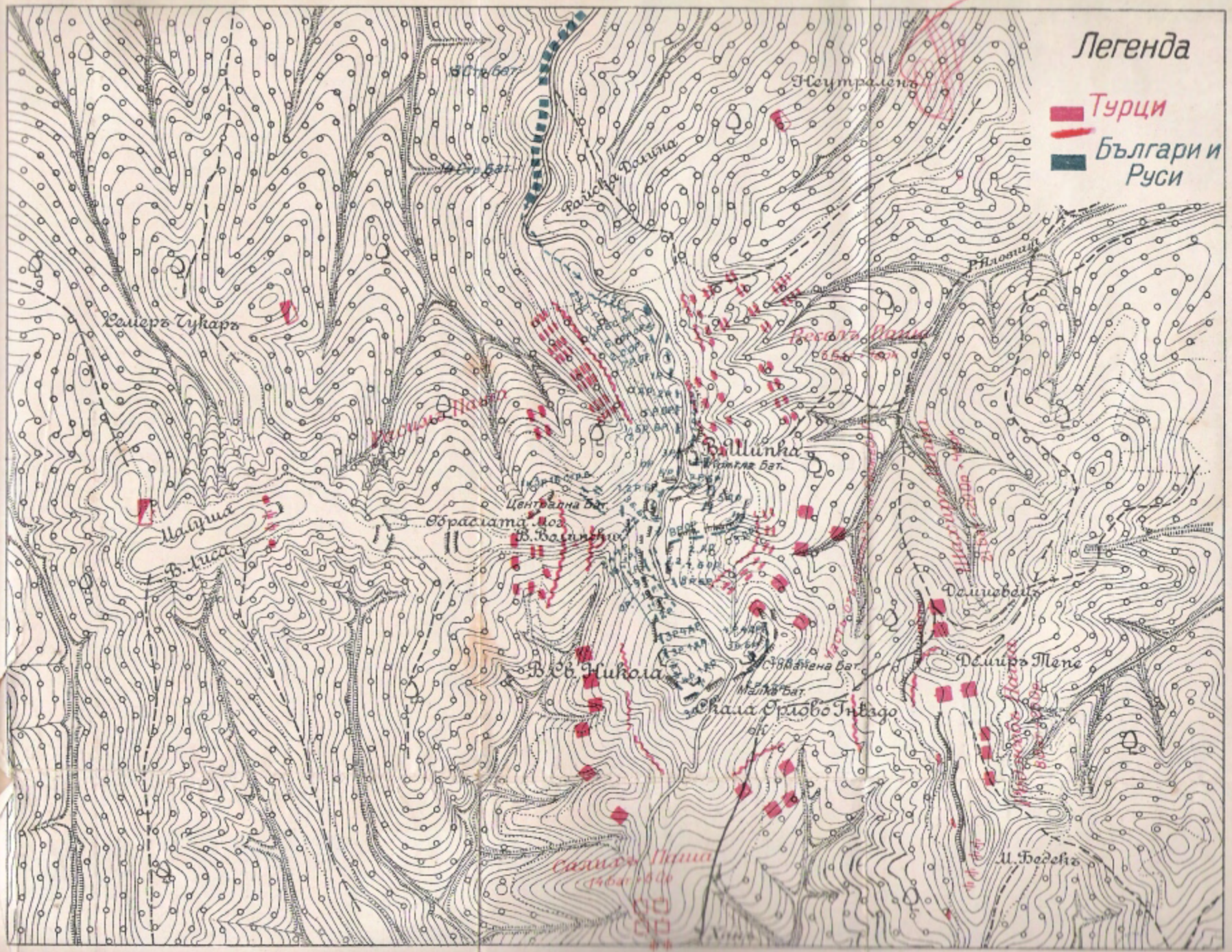
Макаръ командата да знаеше какво я очаква, тя се спустна надолу, къмъ извора, но още преди да го стигне, даде трима души убити отъ кръстосания огънь на турскитѣ стрелци. Докато се напълнятъ матеркитѣ съ вода, бѣха ранени още 3—4 души.

Когато командата се връщаше назадъ, юнкерътъ Андрей Блъсковъ забеляза въ скалитѣ една група около двадесеть души турци, която имъ прегражда пжтя. Той събра около себе си нѣколко опълченци, нѣкои отъ които ранени, и реши да ги атакува. Неговата групичка смѣло се хвърли срещу турцитѣ на ножъ; последнитѣ не издържаха и побѣгнаха. Тази смѣла атака спаси командата отъ пленъ, но въ окопитѣ съ вода се върнаха отъ 12 души само трима здрави — всички останали бѣха убити или ранени.

Най-сетне втората нощь дойде. Защитницитѣ знаеха вече, че изминалиятъ день е използуванъ отъ турцитѣ за обкржжването имъ. Като единствена възможна противомѣрка, отъ страна на командуването бѣ наредено да се направи размѣстване на защитницитѣ презъ нощьта, за да се образува общъ резервъ, който да се яви въ решителния моментъ на застрашеното мѣсто. Останалата часть отъ нощьта следъ това се използува да се засили въ фортификационно отношение позицията. Приготвиха се камъни за търкаляне и хвърляне надолу. За всички бѣше ясно, че деньтъ 11-и августъ ще е решителниятъ. Никой не мислѣше за друго, освенъ за борбата. За отстжпление бѣше вече невъзможно. Единственото спасение бѣ въ борбата, докато пристигне помощь.

Геройската отбрана на Шипка — 11 августъ 1877 г.

Легенда
Турци
Българи и Руси
Неутрален
Ралска Долина
Ремеръ Тунаръ
Ст. Ст. бат.
Ст. бат.
Ст. бат.

Сюлейманъ паша бѣ решилъ да атакува съ 35 табора, 29 орждия и нѣколко стотинъ черкези укрепената позиция отъ западъ, югъ и изтокъ, а петь отбрани турски табора да се спустнатъ на Габровското шосе и да отрѣжатъ пжтя на отстжплението; въ поддържка бѣха оставени 15 табора и 19 орждия; начало на атаката — призори на 11-и августъ.

На разсъмване боятъ почна. Турцитѣ откриха честъ огънь по позицията на 2-а и 3-а опълченски дружини, но изведнажъ спрѣха, изненадани: подпоручикъ Кисьовъ още въ тъмно се бѣше спустналъ въ гората и съ 18 души заелъ позиция. Капанътъ, който този офицеръ бѣше устроилъ за турскитѣ стрелци, бѣше повече отъ сполучливъ. Съ залповия си огънь той разгони турцитѣ, а нѣкои отъ тѣхъ, които се бѣха качили по дърветата, за да биятъ ходоветѣ за съобщения, почнаха да падатъ на земята, сетне хукнаха надолу, преследвани отъ дружния огънь на командата.

Турски орждия започнаха да се обаждатъ отъ всички околни височини. Последнитѣ се покриха съ бѣли облаци отъ барутенъ димъ. Съ този огънь турцитѣ искаха отначало да прикриятъ настжплението на безбройната си пехота, която вече отъ всички страни бѣше плъзнала къмъ Шипчанскитѣ височини.

Огнениятъ адъ продължи цѣли два часа, докато пехотата не се приближи и приготви за страшния ударъ. Когато турскитѣ гжсти маси доближиха Шипчанската позиция, тѣ се нахвърлиха съ дивъ ревъ върху окопитѣ. Но и презъ този день щастието не се усмихна на турцитѣ. Както винаги, така и сега, тѣ бѣха посрещнати съ залпове, ножове и камъни. Дори труповетѣ на убититѣ другари бѣха хвърляни върху озвѣренитѣ турци, и тѣ отскачаха съ суевѣренъ страхъ.

Борбата бѣше достигнала своя върхъ. Всичко се бѣше смѣсило: и виковетѣ „Аллахъ“ и „ура“, и сигналитѣ на тржбитѣ, и боя на барабанитѣ, и стенанията, охканията, и конското цвилене. Около 100 орждия отъ дветѣ страни разтърсваха Балкана, и бѣха слѣли своя ревъ въ едно общо бучене, повтаряно отъ усоитѣ на прохода.

Топоветѣ продължаваха да ехтятъ, и между огненитѣ кълба, които се издигаха следъ всѣка паднала граната, плющѣше Самарското знаме. Мускулитѣ на опълченцитѣ бѣха

изпънати. Израненитѣ имъ ржце като стоманени пластове откъртваха нови скали, които летѣха надолу съ страшенъ трѣсъкъ.

До обѣдъ турцитѣ произведоха шесть последователни атаки, една отъ друга по-свирепи и по-жестоки, но всички бѣха отбити. Най-енергиченъ бѣше напорътъ имъ срѣщу 2-а и 3-а опълченски дружини, заемащи старитѣ си позиции на източната страна. Тукъ турскитѣ атаки бѣха посрещнати отъ двата реда окопи, които бѣха приготвени презъ нощьта. Отъ първия редъ турцитѣ биваха обстрелвани съ дружни залпове, а отъ втория — опълченцитѣ се хвърляха веднага на ножъ, когато турцитѣ доближаваха преднитѣ окопи. Последнитѣ не издържаха удара и обръщаха гърбъ, като захвърляха всичко, и, ужасени търсѣха спасение въ пропастьта, преследвани съ изстрели и камъни, увличащи заднитѣ редици. Всички турски атаки излѣзоха несполучливи; защитницитѣ на прохода се държеха достойно, но положението на Шипка постоянно се влошаваше. Обржчътъ около Шипчанската позиция бѣше почти скопчанъ. Турцитѣ се бѣха надвесили надъ шосето, въ тила на позицията, и заплашваха всѣки мигъ да прекжснатъ единствения пжть на очакваната помощь. Освенъ това, кръстосаниятъ огънь надъ позицията причиняваше голѣми загуби. Нѣмаше вече мѣсто, дето да бждатъ подслонени раненитѣ. Тѣ биваха често повторно ранявани при оттеглянето си. Никой не знаеше откжде ще бжде раненъ или убитъ, отъ коя страна трѣбва да се брани — навсѣкжде ранени, навсѣкжде кръвь, отвсѣкжде опасность.

Къмъ 12 часа по-пладне огъньтъ се засили до своя краенъ предѣлъ. Свети Никола, забуленъ, се тресѣше. Нагорещениятъ въздухъ трептѣше и задушаваше. Слънцето като че ли се бѣ спрѣло на небосвода, и припичаше безжалостно. Гжсти облаци отъ барутенъ димъ и прахулякъ бѣха надвиснали надъ окопитѣ и задавяха защитницитѣ. Турцитѣ пъкъ въ това време като оси бѣха облепили позицията отвсѣкжде, и стрелцитѣ имъ, залостени между скалитѣ, се мѣрѣха по опълченцитѣ отъ съвсемъ близки разстояния. Опълченцитѣ, не спали три нощи, изнемощѣли, съ пресъхнали уста, трѣбваше съ сетни сили да отстояватъ Шипка съ голи ржце, защото по-голѣмата часть отъ пушкитѣ имъ се бѣха вече съвсемъ повредили, па и патрони за тѣхъ нѣмаше.

Около пладне турцитѣ бѣха вече на стотина крачки отъ Габровското шосе, и го държеха подъ убийственния си огънь. Връзката съ тила бѣше прекжсната. Къмъ 1 часа следъ пладне тѣ подновиха атакитѣ си едновременно отъ изтокъ — срещу 2-а, 3-а и 5-а опълченски дружини — и отъ западъ — срещу Волинската висота.

Подъ страшния напоръ къмъ 5 часа следъ пладне Волинската висота бѣ напустната. Турцитѣ се затвърдиха на нея, и веднага предприеха настжпление къмъ важната Централна висота, която решаваше участьта на Шипка.

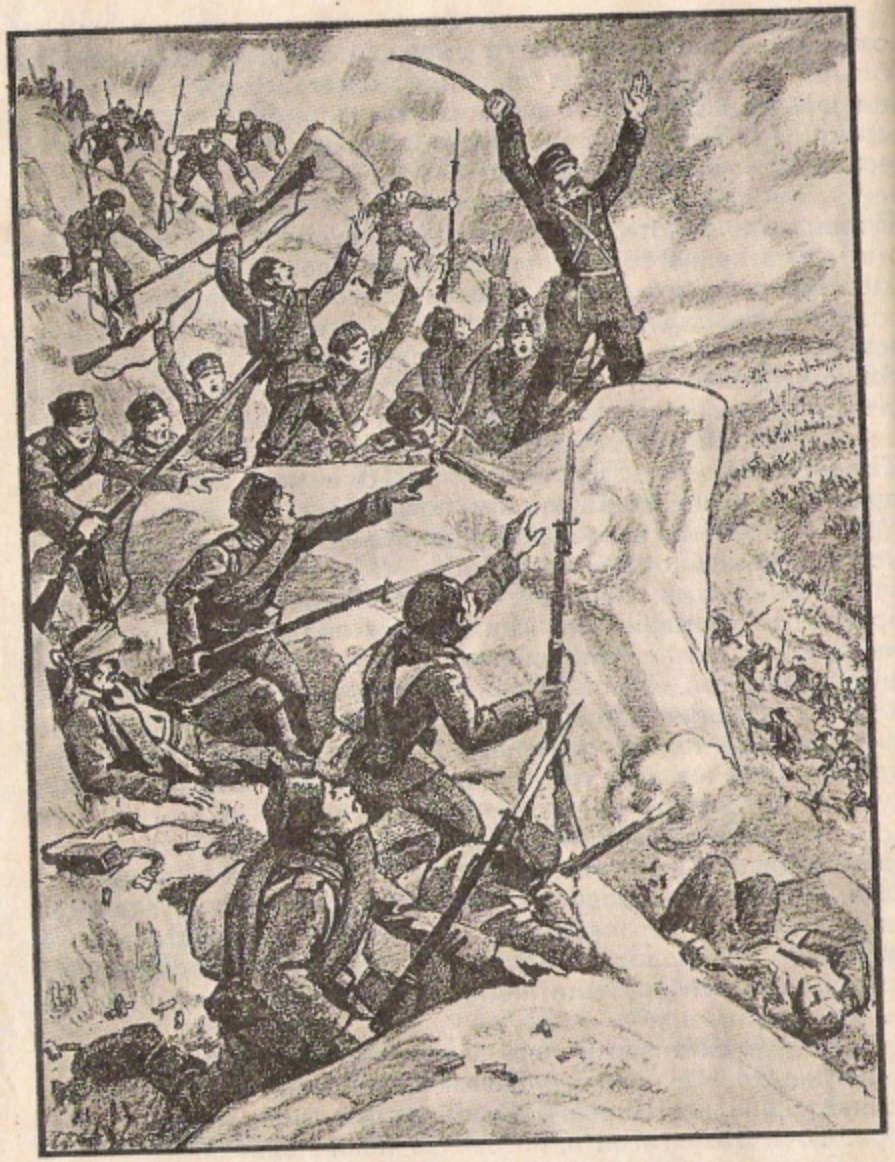
Борба, борба! Но сили вече нѣмаше. Главитѣ натежнѣха, погледитѣ потъмнѣха. Краятъ идѣше! Увѣреностьта бѣше разколебана. Цѣли три дни борба, и отъ никжде помощь. Въ изстрадалитѣ и измжчени души на опълченцитѣ нѣщо се скжса. Само едно чудо още можеше да ги спаси. Ето и Самарското знаме ще изгорятъ. То е вече отковано отъ дръжката. Още единъ мигъ и последната искра ще изгасне.

Въ този мигъ на най-страшната морална криза се разнесоха между опълченцитѣ отъ 3-а дружина познатитѣ звуци на „Шуми Марица“. Правъ, съ вирната глава, необръщащъ внимание на свирещитѣ около него куршуми, майоръ Челяевъ — достойниятъ замѣстникъ на подполковникъ Калитинъ — запѣ. Това не бѣше предсмъртна молитва, а зовъ за сетня борба. И околнитѣ опълченци неволно трепнаха и подеха пѣсеньта. Подбодрителнитѣ звуци на марша като че ли ги сепнаха и отново влѣха сили въ душитѣ имъ.

— Маршъ, маршъ, съ генерала нашъ, — пѣеха всички опълченци отъ всичкитѣ дружини, и гласоветѣ имъ закрепнаха. Погледитѣ отново блѣснаха. Пресиленитѣ мускули се опънаха. Една нова струя на сили се влѣ въ тѣлата имъ, и тѣ отново се ободриха. Дружната пѣсень се носѣше като стихия надъ всички защитници. Следъ малко тя се превърна въ ураганъ.

Като електрически токъ звуцитѣ на Химна преминаваха и събуждаха все нови и нови заспали сили. Върху окървавенитѣ скали на Шипка бѣха въ единъ мигъ израсли нови хора. Това бѣха гиганти, готови за нови подвизи.

Българскиятъ химнъ извърши таинство. Преди още да се роди България, той зае своето мѣсто и се изтръгна отъ

Майоръ Челяевъ запѣва „Шуми Марица“

гърдитѣ на онѣзи, които я създаваха. Въ решителния моментъ той стана и молитва, и зовъ, и победенъ викъ.

Опълченцитѣ се срастнаха съ скалитѣ; отново погледитѣ имъ започнаха да мѣтатъ мълнии. Въ тази минута турцитѣ започнаха настѫплението си отъ Волинската висота къмъ Централната. Само преди нѣколко мига тѣ, може би щѣха да успѣятъ, но сега вече бѣше твърде късно!...

И макаръ атаката на турцитѣ да бѣ посрещната само съ последнитѣ нѣколко снаряда отъ Централната батарея, макаръ да нѣмаше вече патрони за пушкитѣ, турцитѣ, щомъ доближиха, изведнажъ спрѣха. Победата бѣше обърнала изведнажъ лицето си отъ тѣхъ... Шипка бѣше спасена. Откъмъ Габрово се бѣха задали части отъ 4-а стрелкова бригада. Единъ радостенъ викъ, изтръгнатъ сякашъ отъ самитѣ сърдца на защитницитѣ, викъ на тържество се понесе. Шепата герои-стрелци се хвърлиха върху турцитѣ около шосето и ги прогониха, а сетне полетѣха нагоре, при другаритѣ си. Тѣ бързаха да имъ помогнатъ, да облекчатъ положението на онѣзи, които бѣха издържали „последнитѣ“ петь минути, изтръгнали победата отъ тържествуващитѣ ржце на врага.

Пристигналата първа група стрелци съ своитѣ пушки-бердани заеха веднага Централната висота. Едно ново мощно ура ги посрещна и разнесе възторга по цѣлата позиция: не бѣше важно количеството на помощьта, а нейното неизмѣримо морално значение.

Положението бѣше спасено. Опълченцитѣ се прегръщаха и цѣлуваха.

— „Ура!“, „ура!“ — ехтѣше Шипка. „Ура!“ — повтаряше Балканътъ.

Заедно съ частитѣ на 4-а стрелкова бригада пристигна и генералъ Радецки. Въ кратко време турцитѣ бѣха отхвърлени, както отъ шосето, така и отъ Волинската висота, а въ 8 часа вечерьта за пръвъ пѫть презъ тѣзи паметни дни спрѣ пушечниятъ и артилерийскиятъ огънь.

Следъ 4-а стрелкова бригада въ прохода презъ тази нощь бѣха пристигнали вече и две други бригади, а въ Севлиево пристигаше цѣлата 2-а дивизия. Общо къмъ полунощь въ пролома заноцуваха 20 дружини съ 36 орждия.

Атакитѣ на 12-и августъ.

Хубавата лѣтна вечерь бавно настжпи въ планината на 11-и августъ. Слънцето като огнено кълбо се скри задъ далечнитѣ върхове, и западниятъ край на небосвода се обагри съ нѣжнитѣ цвѣтове на залѣза. На Шипка изведнажъ стана тихо. Изморенитѣ турци не се обаждаха. Нощьта бавно и величествено настжпваше.

Презъ тази нощь далечъ въ тила на Шипчанската позиция телеграфътъ усилено заработи. По тънкитѣ жици, които прекосяваха безкрайнитѣ степи на Русия, се разнасяше най-радостната новина презъ тази война — за победата при Шипка. Голѣмото дѣло на опълченцитѣ се предаваше отъ уста на уста, и цѣлъ свѣтъ се прекланяше предъ величието на този новъ подвигъ на единъ възкръсващъ народъ.

А въ това време, презъ нощьта, по прохода бързаха рускитѣ полкове отъ резерва на генералъ Радецки, за да бждатъ преди пукването на зората горе, на Шипка.

Пристигащитѣ руси намираха смѣлитѣ и изпокжсани защитници, стискаха ржцетѣ имъ, дѣлѣха коравото войнишко парче хлѣбъ съ тѣхъ.

Още съ пристигането си на Шипка, генералъ Радецки реши на 12-и августъ да атакува турцитѣ и ги смъкне отъ масива Малуша — гористата височина. Но Сюлейманъ паша бѣше упоритъ военачалникъ. Той не искаше да признае неуспѣха си, и все още смѣташе, че ще може да превземе Шипчанската позиция.

Боятъ започна рано сутриньта по цѣлата линия. Турцитѣ обсипаха Шипчанската позиция съ желѣзо и олово. Тѣ настжпиха най-напредъ срещу Източния фронтъ, дето бѣха опълченскитѣ дружини. Малко по-късно бѣха забелязани и колонитѣ на Салихъ паша отъ югъ.

Турскитѣ атаки бѣха посрещнати отъ опълченцитѣ както и по-рано.

На Западния фронтъ, отъ Волинската висота, бѣ предприето настжпление съ часть отъ пристигналитѣ руски подкрепления, за да се отхвърлятъ турцитѣ отъ масива Малуша. Опълченцитѣ и презъ този день страдаха отъ силния кръстосанъ огънь, който имъ причини немалко нови загуби. За да се облекчи положението на дружинитѣ на изтокъ и да се прогонятъ турскитѣ стрелци, които отново се бѣха залостили въ гората, надвечерь бѣха изпратени 30 опълченци-доброволци отъ 4-а дружина и нѣколко стрелци отъ 13-а стрелкова дружина. Тѣ успѣха да прогонятъ турцитѣ, които се бѣха настанили около извора и очакваха жертвитѣ си, когато се спустнатъ за вода.

Студената нощь презъ августъ по тия балкански мѣста отново настжпи. Опълченцитѣ все още голи, стиснали изпочупенитѣ и вече окончателно негодни пушки, бѣха се свили въ окопитѣ съ вперени напредъ погледи, когато неочаквано за тѣхъ дойде заповѣдь да бждатъ смѣнени. Генералъ Радецки бѣ преценилъ положението и намѣрилъ, че опълченцитѣ сж дали твърде много жертви, и се нуждаятъ отъ почивка. Опълченскитѣ дружини бѣха загубили около 1000 души, и следъ още единъ бой тѣ съвсемъ щѣха да се стопятъ, а освободена България щѣше да има нужда отъ тѣзи свои доблестни синове. На позицията остана само 4-а дружина по свое желание. Опълченцитѣ отъ тази дружина искаха да изравнятъ бойната си дейность съ другаритѣ си, защото не бѣха участвували въ Старозагорския бой. Опълченцитѣ сами държеха точна смѣтка за своята дейность. Това е единъ високоназидателенъ примѣръ.

Едвамъ когато дружинитѣ потеглиха за Габрово се разбра истинското положение на Опълчението. На Шипка тѣ бѣха оставили 1/4 отъ състава си въ убити и ранени. Отъ 1-а дружина бѣха останали само 50 души. Въ една отъ ротитѣ бѣха останали само 7 здрави пушки, но и за тѣхъ нѣмаше патрони.

Изпокжсани, изнемощѣли, нѣкои като сѣнки, брадясали, съ опърлени отъ барутъ лица — тѣ вървѣха и редицитѣ имъ бѣха съвсемъ други отъ тѣзи преди единъ месецъ. Нѣкои роти представяха купчини отъ по нѣколко души.

Опълченцитѣ стигнаха до Габрово и се разположиха на бивакъ, но сжщия день бѣха върнати назадъ, къмъ Зелено Дърво, за да пазятъ тила на Шипчанската позиция. Тамъ отъ 11-и августъ вече заемаше позиция 10-а опълченска дружина, командувана отъ майоръ Доршпрунгъ-Целица.

„На Шипкѣ всё спокойно“

На тази позиция Опълчението остана, докато руската армия отново се спустна въ Тракия и се запжти къмъ Цариградъ.

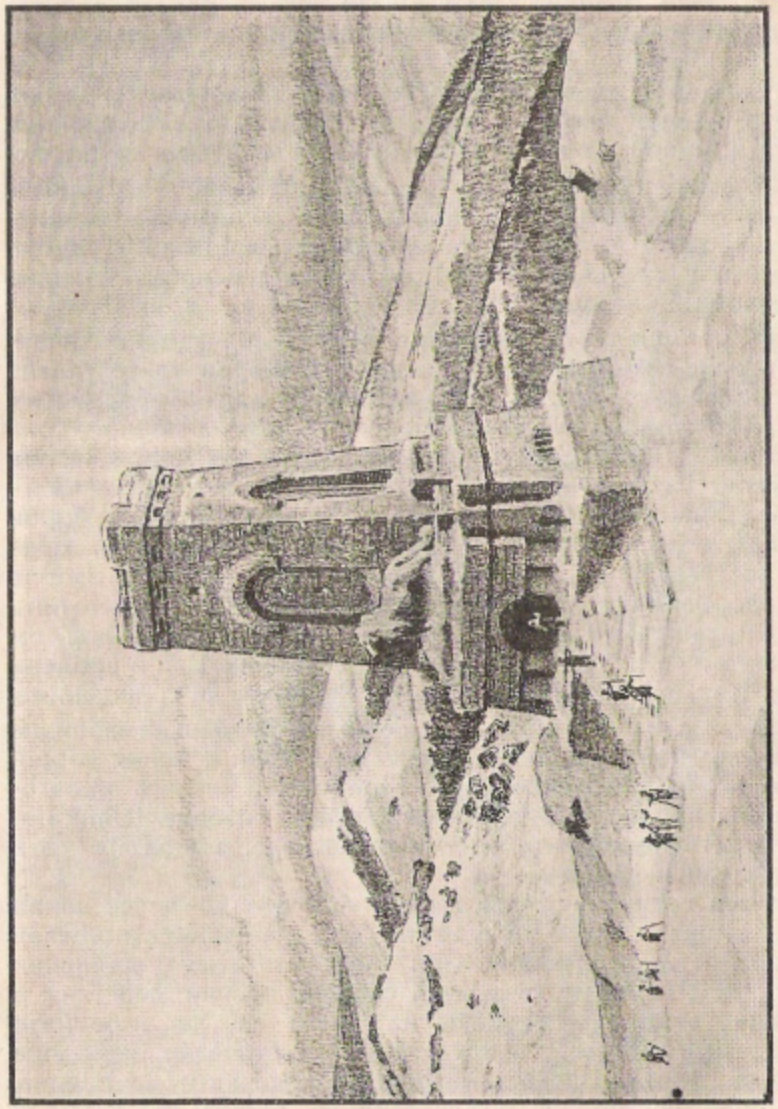
Генералъ Радецки продължи и на 13-и августъ изпълнението на своя планъ. Турцитѣ, обаче, бѣха подкрепили лѣвотоси крило, и руситѣ не можаха да завладѣятъ Малуша.

14-и августъ завърши съ пълно изтощение на турцитѣ. Човѣшката природа бѣше победила и защитници, и нападатели, и тѣ се тръшкаха на земята и заспиваха. Турцитѣ се отказаха отъ намѣренията си да минатъ презъ Балкана въ Северна България.

Въ историята на Освободителната война нѣма по решителенъ и по-важенъ бой отъ тоя на Шипка, въ който такава видна роля изигра Българското опълчение и неговиятъ високъ духъ. Ако Стара Загора бѣ подвигъ, Шипка се превърна въ епопея на този духъ на опълченцитѣ; ако Стара Загора бѣ начало на величието, Шипка бѣше неговиятъ царственъ върхъ. Шипка донесе изтръгнатата съ много жертви и борби свобода на България, но тя сжщо така показа какво може да се постигне чрезъ духа на единъ народъ, който въ Европа бѣха забравили — единъ народъ, който следъ петстотинъ години издигаше своя гласъ, проявяваше идеализъмъ, готовность за самопожертвуване и твърде ценнитѣ си и вродени качества на войникъ и влюбенъ въ Родината си гражданинъ.

Така Шипка и Стара Загора станаха причина да избликне изведнажъ единъ обиленъ изворъ на високи и ценни добродетели, които притежаваше българинътъ, и за него да заговори цѣла Европа като достоенъ за своята свобода. Шипка — този голѣмъ паметникъ — е, преди всичко, рожба на тѣзи добродетели и качества.

Нѣма военна история въ свѣта, която да не се спира върху Шипка, защото тя е единъ отъ най-яркитѣ примѣри на упоритость, безстрашие и блѣскаво изпълненъ войнишки дългъ. На Шипка не се искаха сложни военни действия, а само едно — да умре всѣки на поста си, да умре като герой, защото само отъ това самопожертвуване зависѣше успѣхътъ. Въ тази смъртъ на поста е величието на Шипка. Чрезъ нея челото на опълченеца се обкичи съ тръненъ вѣнецъ, и той стана народенъ мжченикъ, който съ страдания

Паметникътъ на Шипка

и мжки, съ кръвь, която опръска скалитѣ, и съ смърть, посрещната съ пѣсни, се издигна и изтръгна свободата за своята Татковина.

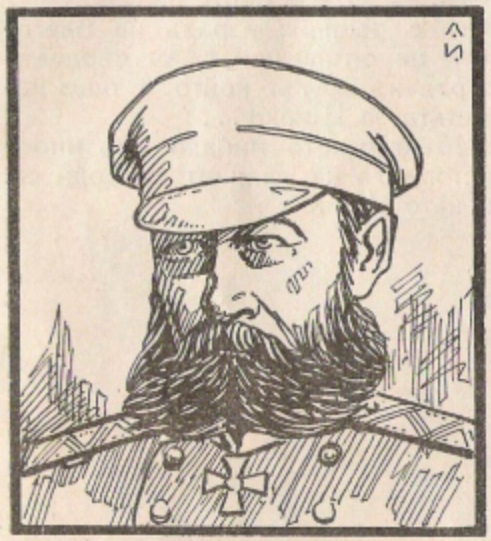
Всѣко кжтче отъ Шипчанската позиция е светиня за българския народъ. Предъ всѣко камъче отъ нея трѣбва да тръпне българското сърдце, а предъ дѣлото на шепата опълченци всѣки българинъ трѣбва низко да се преклони. Шипка е светая светихъ за българина, затова всѣки единъ отъ насъ отдѣли отъ скромния си залъкъ сиромашката лепта, за да обкичи гордитѣ скали на това мѣсто съ най-величествения паметникъ на Отечеството ни.

Но, ако този паметникъ е реалния изразъ на благодарния народъ къмъ дѣлото на опълченцитѣ, въ сърдцето на всѣки българинъ е изграденъ другъ, който е още повеличественъ — той е паметьта за Шипка . . .

Въ бурнитѣ вълни на българското минало има много красота и величие. Само историитѣ на великитѣ народи сж обкичени съ имена и дати като „Шипка“.

V

ВТОРОТО МИНАВАНЕ ПРЕЗЪ СТАРА ПЛАНИНА

ГЕНЕРАЛЪ СКОБЕЛЕВЪ

Следъ като падна Плѣвенъ, Руското командуване трѣбваше да бърза къмъ Цариградъ, за да се наложи мира, докато турцитѣ не сж се още опомнили. Отрядътъ на генералъ Гурко, изпратенъ презъ Араба Конакъ, разби турцитѣ, завладѣ София и се спустна въ долината на Марица.

Въ това време Шипчанскиятъ отрядъ бѣ усиленъ съ войски отъ Плѣвенъ. Генералъ Радецки реши да прехвърли войскитѣ си презъ Балкана по съседнитѣ на Шипчанския проходи, които по-слабо се наблюдаваха отъ турцитѣ, следъ което да обгради и плени цѣлата армия на Вейселъ паша, която отбраняваше Шипчанския проходъ. Затова той раздѣли войскитѣ си на три колони:

а) Срѣдна колона, водена лично отъ него, трѣбваше да атакува турцитѣ въ Шипчанския проходъ, за да привлѣче вниманието на турцитѣ въ тази посока;

б) Източна колона, подъ командата на князъ Святополкъ Мирски (26 дружини, 9-а опълченска дружина и 24 орждия) да мине презъ Стара планина по пжтя Трѣвна—Кръстецъ—Селце—Гжсово—Мъглишъ;

в) Западна колона, подъ командата на генералъ Скобелевъ (22 дружини, седемтѣ опълченски дружини, 22 ескадрона и 14 орждия) да прехвърли Стара планина по пжтя Топлишъ—Химитли.

Дветѣ колони трѣбваше да тръгнатъ на бждни вечерь — 24-и декемврий — и на 27-и декемврий едновременно да атакуватъ турската армия при южния изходъ на Шипчанския проходъ.

И така, българскитѣ опълченски дружини, заедно съ руски войски трѣбваше всрѣдъ зима съ подвигъ да опровергаятъ мнението на тогавашнитѣ военни въ Европа, че Стара планина зимно време била съвсемъ непроходима.

Започна трѣскава работа, за да се подготвятъ войницитѣ за смѣлия походъ: началницитѣ преглеждаха най-грижливо оржжието, обувкитѣ, дрехитѣ; раздадоха се навуща, наушници, ржкавици, качулки; на всѣки войникъ бѣ даденъ хлѣбъ за единъ день, сухари и консерви за два дни, свинска или гжша мась за предпазване отъ замръзване; обозитѣ се стегнаха и се провѣри тѣхниятъ товаръ; санитаритѣ бѣха снабдени съ всички медикаменти и бѣха провѣрени знанията имъ за даване помощь при премръзване.

Следъ материалната подготовка, генералъ Скобелевъ не забрави да подкрепи и духа на своитѣ войски. Въ своята хубава заповѣдь преди тръгването той се обръщаше къмъ рускитѣ войници и българскитѣ опълченци съ тѣзи знаменателни думи:

„Предстои ни труденъ подвигъ, достоенъ за доказаната слава на рускитѣ знамена: днесъ ние почваме да преминаваме презъ Балканитѣ съ артилерия, безъ пжтища предъ очитѣ на неприятеля и презъ дълбоки снѣжни прѣспи. Насъ ни чака въ планината турската армия на Ахмедъ Еюбъ паша; тя се осмѣлява да ни прегради пжтя“ . . .

„Българи, дружинници! Вамъ е известно, защо по държавната воля на нашия Царь-Освободитель рускитѣ войски навлѣзоха въ България.

Вие отъ първитѣ дни на формирането на Българското опълчениѐ се показахте достойни за участието на Великия Царь и руския народъ. Въ сраженията презъ юлий и августъ вие заслужихте любовьта и довѣрието на вашитѣ бойни другари — руски войници. Нека бѫде така и въ предстоещитѣ бойове.

Вие се сражавате за освобождението на вашето Отечество, за неприкосновеността на родното огнище, за честьта и живота на вашитѣ майки, сестри и жени — съ една дума за всичко, което на земята е ценно и свято. Богъ заповѣдва да бѫдете герои."

Когато всички приготовления за зимния походъ бѣха привършени, войскитѣ тръгнаха на 24-и декември вечерьта. Зимата бѣше тежка — студове сковаваха земята; старитѣ буки скърцаха и удряха премръзналитѣ си клони единъ о̀ другъ; виелицитѣ бѣха натрупали въ долищата високи прѣспи; вѣтърътъ носѣше облаци снѣгъ и го изипваше въ зиналитѣ бездънни пропасти. Когато опълченцитѣ се построиха за тръгване, виелицата засипваше очитѣ имъ съ снѣгъ. Най-после дойде часътъ за тръгване. Опълченцитѣ напустнаха завинаги окаденитѣ си, но топли землянки при Зеленото Дърво.

Въ светата нощь срещу Рождество Христово въ равнината, въ топли и уютни жилища, хората се готвѣха да посрещнатъ най-хубавия праздникъ. Навънъ се разнасяха бодритѣ гласове на хороветѣ. Тѣ пѣеха коледарска песень. Бъдникътъ весело трещѣше на огнището, и предъ иконитѣ горѣха кандила. Знаеха ли тѣзи хора за похода на опълченцитѣ презъ планината презъ тази нощь? А опълченцитѣ като влъхвитѣ нѣкога въ древността бѣха тръгнали следъ свѣтлата звезда на свободата, която предвещаваше раждането на една нова християнска държава — България.

Фъртуната се засилваше, студътъ ставаше все по-силенъ. Колонитѣ се движеха безъ пѫть. Войницитѣ затъваха въ прѣспитѣ, падаха, плъзгаха се, разчистваха снѣга, а сетне се залавяха за тежкитѣ орждия и ракли, напъваха мускули и отново затъваха.

Това бѣше една жестока борба съ природата и суровата зима. Всѣка крачка се спечелваше съ цената на много усилия и мѫки. Виелицата не спираше, тя фучеше и слѣпѣше

Минаване Стара планина презъ зимата

очитѣ. На две крачки не се виждаше нищо. Цѣли три дни опълченцитѣ се бориха и най-сетне победиха и зимата, и Балкана.

Въ помощь на колоната на князъ Святополкъ Мирски се бѣха явили около 2,000 души българи отъ мѣстното население, които съ лопати разчистваха снѣга предъ войската. Може би, затова тази колона успѣ да се спустне въ долината точно навреме.

Въ колоната на генералъ Скобелевъ тѣзи услуги оказаха опълченцитѣ. Тя тръгна по най-кѫсия пѫть отъ Топлишъ презъ Вѣтрополе за Химитли. Въ авангардъ бѣха 1-а и 2-а опълченски дружини. Останалитѣ опълченски дружини се движеха въ главнитѣ сили.

Презъ цѣлата дълга и студена нощь Отрядътъ си пробиваше пѫть презъ дълбокия снѣгъ и прѣспитѣ. Едвамъ рано сутриньта той достигна Вѣтрополе, което е само на 6 клм. южно отъ Топлишъ.

Капнали отъ умора, опълченцитѣ заеха водораздѣлния гребенъ безъ бой. Къмъ обѣдъ на него бѣше вече цѣлиятъ Отрядъ, а последнитѣ две орждия се изнесоха отъ 3-а, 4-а, 5-а и 6-а дружини едвамъ на 26-и декември сутриньта. Тукъ генералъ Скобелевъ образува единъ заслонъ на в. Караджата отъ 1-а и 2-а опълченски дружини, подъ командата на полковникъ де Прерадовичъ.

Колоната продължаваше да се бори съ снѣговетѣ, фъртунитѣ и студа. Презъ време на краткитѣ почивки, поради близостьта на турцитѣ, не се позволяваше да се палятъ огньове, и затова войницитѣ предпочитаха движението. Тѣ отново се улавяха за вѫжетата и спицитѣ на колелата, подканяха се задружни действия, напрѣгаха последни сили, затъваха, нараняваха се и пренасяха орждията почти на рѫце.

Студътъ бѣше достигналъ 20 градуса подъ нулата, а на 26-и декември започнаха отъ главата на колоната и бойове съ турцитѣ за излаза отъ планината. На 27-и авангардътъ на колоната се спустна въ долината. Задъ него, почти по цѣлия проходъ, бѣше останала разтеглената колона на главнитѣ сили. Частитѣ се смъкнаха една следъ друга до другия день.

Тѣ пристигаха като сѣнки, изтощени, изранени, съ измръзнали крака и рѫце.

Новиятъ подвигъ украси съ още единъ вѣнецъ челата на опълченцитѣ.

VI

ШЕЙНОВО

Руското командуване не знаеше, че оттатъкъ Балкана, при изхода на Шипчанския проходъ, бѣ създаденъ отъ турцитѣ укрепенъ лагеръ — истинска крепость. Насипитѣ на укрепленията бѣха до два метра високи, външнитѣ ровове — три метра широки и два дълбоки.

Редутитѣ бѣха построени по за две роти гарнизонъ, съ по три орждия. Въ тѣхъ бѣха струпани купища бойни припаси.

Колоната на князъ Святополкъ Мирски още на 26-и декември се спустна въ долината. На 27-и сутриньта бѣ оставена 9-а опълченска дружина въ Селце за прикритие на тила, една часть бѣ насочена къмъ Казанлъкъ, а главнитѣ сили къмъ 9 ч. сутриньта настѫпиха къмъ Шейновската позиция. Турцитѣ веднага откриха огънь по тѣхъ.

Въ шесчасовъ жестокъ бой руситѣ загубиха 1,500 души офицери и войници и бѣха принудени да отстѫпятъ на линията на могилитѣ, кѫдето въ 5 ч. сл. пладне започнаха да се укрепяватъ.

Между това, отъ дѣсната обходна колона не бѣха получени никакви сведения. Колоната на князъ Святополкъ Мирски можеше да бѫде разбита, преди да пристигнатъ войскитѣ на генералъ Скобелевъ.

На 28-и декември турцитѣ още въ тъмни зори настѫпиха срещу тази колона. Обаче руситѣ отблъснаха атакитѣ имъ, сами минаха въ настѫпление и завладѣха с. Шипка. Тѣхнитѣ разезди донесоха на князъ Мирски радостната весть, че войскитѣ на генералъ Скобелевъ сѫ вече отсамъ Балкана.

И наистина, генералъ Скобелевъ вѣрваше, че Лѣвата колона ще удържи турския напоръ за единъ день, и на 27-и дочака да се събератъ отсамъ планината всички негови войски.

Моментъ отъ боя при Шейново

На 28-и сутриньта при Химитли бѣха събрани повечето части съ 5-а и 6-а опълченски дружини; малко следъ това пристигнаха 3-а и 4-а дружини, а къмъ 11 часа 1-а и 2-а дружини.

Бойниятъ редъ бѣше образуванъ, като въ първа линия, подъ началството на графъ Толстой, бѣха назначени 5-а и 6-а опълченски дружини, сборната Углицка дружина и 9-а и 11-а стрелкови дружини. Въ втора линия, подъ командата на генералъ Столѣтовъ, бѣха 3-а и 4-а опълченски дружини и Углицкия пехотенъ полкъ. Въ конницата на генералъ Дохтуровъ влизаше Конната опълченска сотня.

Въ укрепения лагеръ имаше 25 табора турска пехота съ доста артилерия.

Турцитѣ обстреляха бойния редъ съ пушеченъ огънь отъ 1000 крачки. Българитѣ и руситѣ настжпваха, безъ да стрелятъ. Малко приведени напредъ, тѣ вървѣха мълчаливо. Опълченцитѣ вървѣха подъ градъ отъ куршуми и снаряди. Нито единъ звукъ, нито единъ викъ. Стиснали своитѣ „кринки", тѣ бързаха къмъ тѣзи страшни окопи и редути, задъ които се криеха изтръпналитѣ турци. На около 500 крачки руситѣ спрѣха. Турскиятъ огънь се бѣше превърналъ въ истински адъ. Тѣ правѣха последно усилие, хвърлиха се въ атака и завзеха части отъ турската предна позиция. Но въ това време откъмъ горичката върху тѣхъ връхлетѣ крѝлата се досега тамъ турска конница. Като хала тя се спустна върху 11-а стрелкова дружина. Последната, изгубила всички свои офицери, даде твърде много жертви, и бѣ принудена да отстжпи, но въ помощь ѝ се явиха опълченцитѣ отъ 6-а дружина, и картината на боя на това мѣсто се бързо промѣни.

Въ това време на другия флангъ 9-а стрелкова дружина, подкрепена отъ 5-а опълченска дружина, бързо напредваше. Двете дружини достигнаха турскитѣ окопи при редутитѣ №№ 6 и 9. На около 200 крачки отъ тѣхъ руситѣ спрѣха. Тогава 5-а дружина, подъ командата на майоръ Поповъ, почна сама настжплението. И тукъ картината бѣше сжщата. Редицитѣ на българитѣ се хвърлиха направо въ атака, увлѣкоха и стрелцитѣ и като вълна̀ се втурнаха въ редутъ № 6. Страшнитѣ щикове на българитѣ довършиха славното дѣло.

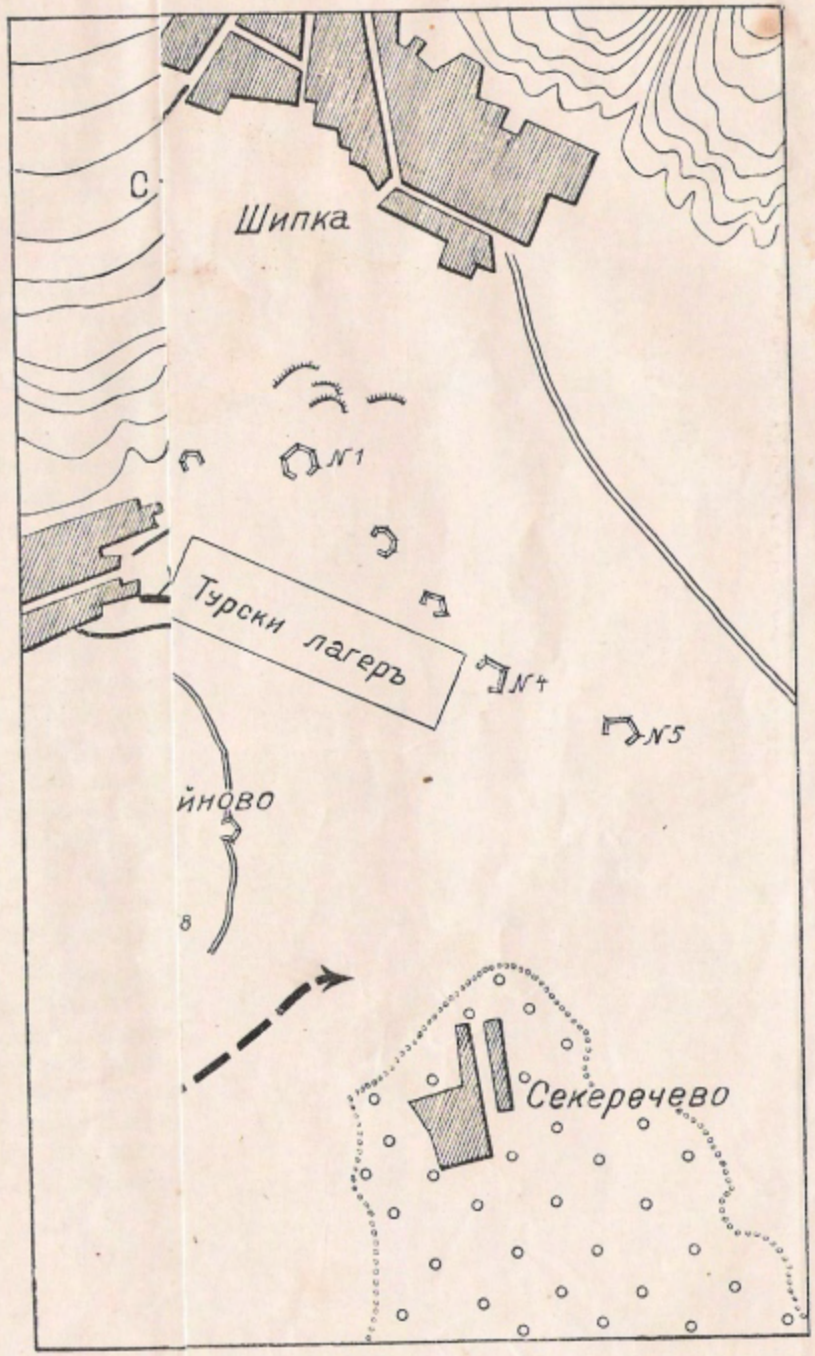
Углицкиятъ полкъ настжпи съ развѣто знаме. Тогава отъ редутъ № 2 се започна такъвъ огънь, че земята наоколо

се превърна въ врещъ котелъ. Но можеше ли нѣщо да спре българитѣ. „Напредъ, напредъ!“, и щиковетѣ отново се насочиха къмъ турцитѣ. Редутъ № 2 падна. Следъ това цѣлата първа линия на Шейновския укрепенъ лагеръ бѣ превзета. Бързиятъ успѣхъ като че ли опияни опълченцитѣ отъ 5-а дружина, и тѣ дори не се спрѣха въ редута. Размѣсени съ стрелцитѣ отъ 11-а стрелкова дружина, смѣло се насочиха къмъ новия и най-страшенъ редутъ № 3, който едвамъ се очертаваше въ облацитѣ отъ барутния димъ, цѣлъ разтърсванъ отъ изстрелитѣ на орждията, които бѣха въ него. Около този редутъ боятъ достигна своя предѣлъ на ожесточение. Грамади отъ човѣшки тѣла преграждаха пжтя на атакуващитѣ, небето не се виждаше отъ облацитѣ барутенъ димъ. Предъ този редутъ борбата бѣше дълга и упорита. Турцитѣ, притиснати, се биеха отчаяно. Тогава командирътъ на Углицкия полкъ грабна полковото знаме и се хвърли напредъ. Следъ него се завтекоха опълченцитѣ и рускитѣ войници. Страшниятъ имъ напоръ разкжса веднага турската съпротива, и именно при този редутъ се реши сждбата на Шейновския бой. Редутъ № 3 падна. Първи въ него влѣзоха поручицитѣ отъ 9-а стрелкова дружина — Коротковъ, отъ Углицкия полкъ — Власовъ и отъ 5-а опълченска дружина — Николаевъ, който въ редута бѣ раненъ въ крака.

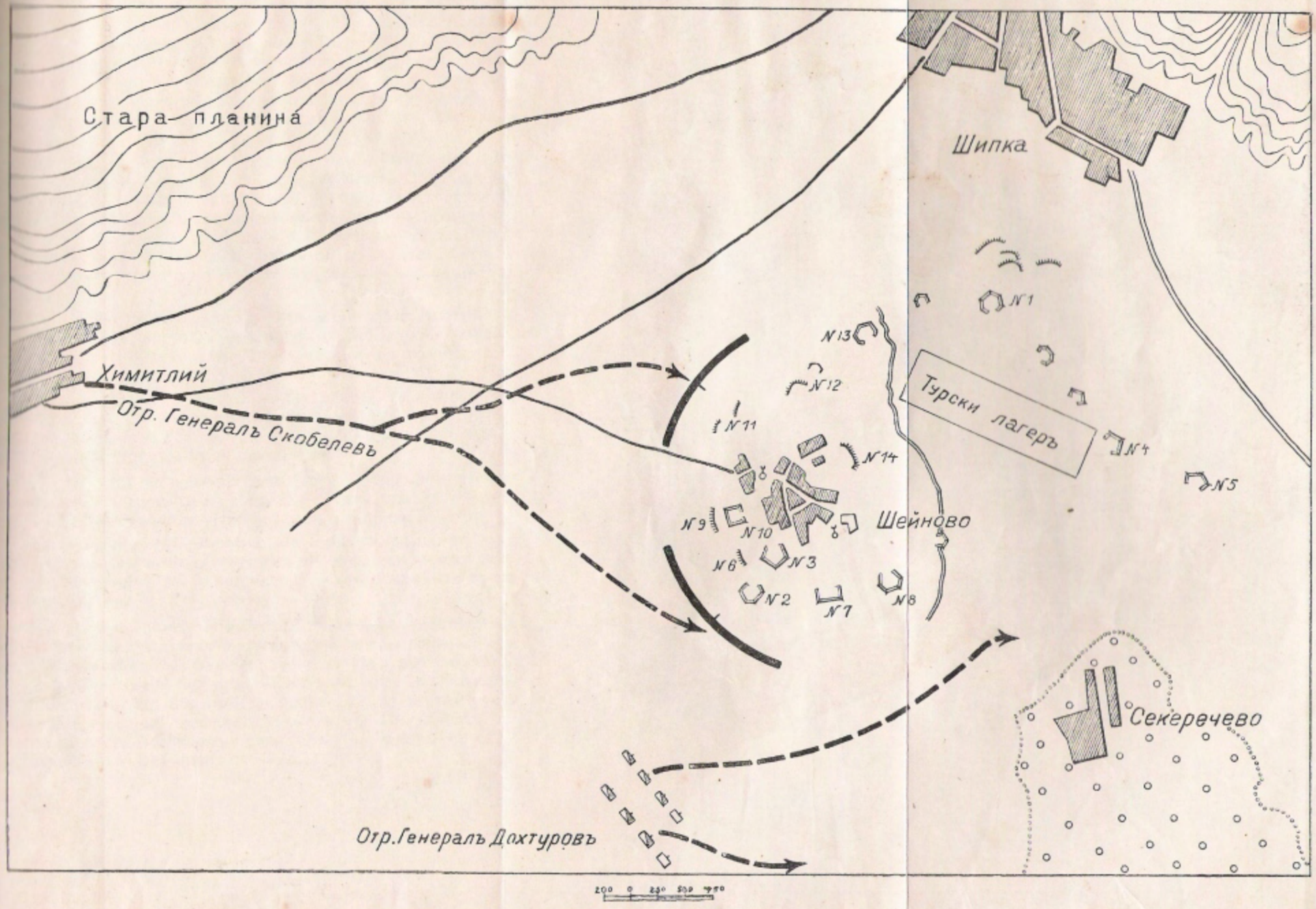

ПОРУЧИКЪ ДАНАИЛЪ НИКОЛАЕВЪ

5-а опълченска дружина продължаваше своето вихрено настжпление съ най-напредналитѣ руски части. Отъ нея 1-а

Шейновскиятъ укрепенъ лагеръ

и 2-а роти участвуваха въ превземането на редутъ № 9, а после тѣ се присъединиха къмъ 3-а рота, заедно съ която обкржжиха редутъ № 8 и плениха въ него една цѣла турска рота. 4-а рота отъ сжщата дружина настжпи къмъ Шейново, преследвайки по петитѣ отстжпващитѣ турци съ дружни залпове, а после опълченцитѣ се втурнаха въ селото, което следъ малко бѣ цѣлото заето отъ тѣхъ.

Ужасенитѣ и отпаднали духомъ турци вече никжде недочакваха удара на ножъ, и се предаваха. Още следъ падането на редутъ № 3 една часть отъ турската пехота и цѣлата имъ конница направи опитъ да си пробие пжть къмъ югъ, но, атакувана отъ конницата на генералъ Дохторовъ, бѣше разпръстната и пленена. Въ тази конна атака Опълченската сотня справедливо заслужи похвалата на опитнитѣ руски конници.

Но и безъ преследването отъ конницата, победата бѣше пълна. При генералъ Скобелевъ се яви турски парламентьоръ, който предяви само едно искане: да се запазятъ багажитѣ и конетѣ на турскитѣ офицери.

Това искане на турското командуване бѣ прието съ презрение. Струпалиятъ се многоброенъ гарнизонъ на укрепения лагеръ се предаде, като Вейселъ паша вржчи лично саблята си на генералъ Скобелевъ.

Общото число на пленениятѣ въ този бой бѣше: 1 паша, 4 полковника, 280 офицери, 15,000 войници, съ 27 орждия, 7 знамена и много бойни и хранителни припаси.

Презъ нощьта, по заповѣдь на Вейселъ паша, се предаде и гарнизонътъ на Шипчанската позиция, която още заемаше последната въ планината, и който възлизаше на 22 табора пехота.

Страшната армия на Сюлейманъ паша не сжществуваше вече. Но и нашитѣ опълченци дадоха много жертви: отъ деветтѣ офицери на 5-а опълченска дружина бѣха ранени 7, бѣха убити и ранени всичко 202 опълченци. Опълчението справедливо заслужи възторга и похвалитѣ на всички руси. На другия день следъ победата, когато въ Шейновския лагеръ се отслужи молебенъ, генералъ Скобелевъ се спрѣ предъ опълченцитѣ и каза:

„Юнаци, благодаря ви за добрата служба и храбрость въ вчерашното дѣло. Вие се бихте не по-зле отъ вашитѣ другари по оржжие — войницитѣ отъ руската армия, която сжществува повече отъ 200 години“. . . .

Въ телеграмата си до Императора за Шейновската победа Главнокомандуващиятъ изрично споменава, че „две орждия сж взети отъ българскитѣ дружини, които се биха блѣскаво“.

Следъ тази блестеща победа, генералъ Гурко унищожи и последнитѣ остатъци отъ армията на Сюлейманъ паша при Пловдивъ, и пжтьтъ на руската армия къмъ Цариградъ бѣ откритъ.

На 10-и януарий Одринъ бѣше въ ржцетѣ на генералъ Скобелевъ. Къмъ срѣдата пъкъ на януарий преднитѣ части на руската армия достигнаха Чаталджанската линия и заеха брѣговетѣ на Мраморно и Бѣло морета, а на 19-и януарий се сключи примирие, съ което се туряше край на военнитѣ действия.

При Стара Загора и при Шипка опълченцитѣ се отбраняваха геройски и умираха съ пѣсни; при Шипка тѣ се обкичиха съ непостижима слава, но при Шейново, следъ небивалата умора отъ тридневния походъ въ планината и борба съ природата, тѣ показаха своето най-ценно качество — своя вихренъ устремъ напредъ. За пръвъ пжть тѣ нападаха, и тѣхниятъ устремъ като че ли не знаеше прѣчки.

5-а опълченска дружина постигна и нѣщо повече — тя се изравни съ най-храбритѣ измежду храбритѣ руски части. Презъ цѣлия бой тя бѣше съ първитѣ. Нѣщо повече, много пжти тя бѣше която даваше поддтикъ за това движение напредъ, когато и най-дързкитѣ се спираха. Този именно устремъ смаза турцитѣ, и тѣ безславно издигнаха бѣли флагове при Шейново.

VII

БЪЛГАРСКА ЗЕМСКА ВОЙСКА

Следъ победата при Шейново Българското опълчение конвоира пленената турска армия до Търново. Следъ това 7-а, 8-а и 9-а дружини бѣха оставени за гарнизонъ на старата столица, 10-а бѣ изпратена въ Елена, а останалитѣ — въ котленския край за усмиряване и обезоржжаване турското население. Постепенно бѣха формирани още две дружини: 11-а въ Никополъ и 12-а въ Свищовъ.

Следъ Берлинския конгресъ въ Българското княжество бѣ произведенъ първиятъ наборъ за попълване опълченскитѣ дружини, които сложиха основитѣ на чисто българската войска. Въ началото на августъ 1878 год. постжпиха въ тѣхъ първитѣ новобранци. Въ Българското княжество най-напредъ имаше 21 дружини, 5 сотни, 6 полски батареи, 1½ пионерни роти, 1 обсадна рота и 1 артилерийски паркъ — всичко 16,146 души. По-късно бѣха формирани още три нови дружини.

Така отъ Българското опълчение изникна българската войска, която заработи трескаво въ казармитѣ и твърде скоро израстна въ една сила, която не само бѣше въ състояние да брани Отечеството, но и да нанесе една победа, която реши участьта на Източна Румелия и поправи една часть отъ жестокия за българския народъ Берлински договоръ.

* * *

Освободителната война се завърши съ Санстефанския миренъ договоръ, по силата на който се създаваше Велика България отъ Охридъ до Черно море и отъ Дунавъ до Бѣло море.

Но веднага, щомъ клаузитѣ на договора станаха известни, западно-европейскитѣ сили се противопоставиха. Въ акта отъ Санъ-Стефано тѣ съзрѣха твърде сериозна заплаха за своитѣ голѣми интереси на близкия Изтокъ. Въ младата Българска държава тѣ съвсемъ не виждаха самостоятелна такава, а единъ неофициаленъ васалъ на Русия, който ще изпълнява слѣпо волята ѝ.

Прочее, европейската дипломация схващаше съвсемъ иначе дѣлото на освобождението на българския народъ. За нея това бѣше единъ дързъкъ опитъ на руситѣ да завладѣятъ Босфора и Дарданелитѣ.

Разтревожени, европейскитѣ дипломатически канцеларии работѣха трѣскаво. Колкото и преплетени и противоречиви да бѣха интереситѣ на великитѣ сили, всички бѣха единодушни по въпроса, че не бива да се създава подъ какъвто и да е предлогъ силна държава въ съседство съ Проливитѣ, и че дѣлото въ Санъ-Стефано трѣбва да се разстрои.

Като резултатъ на тази усилена дипломатическа дейность се яви известниятъ Берлински конгресъ, който окастри до неузнаваемость границитѣ на България и я превърна въ васално княжество.

Русия трѣбваше или да се подчини на решението на силитѣ, или да воюва отново и то срещу цѣла Европа, начело съ Англия.

По силата на решението на Берлинския конгресъ, България бѣ намалена и сведена до границитѣ между Стара планина и р. Дунавъ. Въ душата, обаче, на българина остана свѣтлиятъ идеалъ за Санстефанска България, и той никога не ще бжде забравенъ.

Българинътъ не се отчая. Той заработи. Предъ него бѣше вториятъ етапъ на работа следъ Освобождението — борба за национално обединение.

Калѐнъ въ борбитѣ за свободата, които завършиха съ епопеята Стара Загора — Шипка — Шейново, българскиятъ народъ съ чуденъ подемъ се зае за изграждането на освободената часть отъ своето общо отечество и създаването на онова срѣдство — армията, съ което той ще може да постигне своя националенъ идеалъ — обединението на цѣлокупния български народъ.

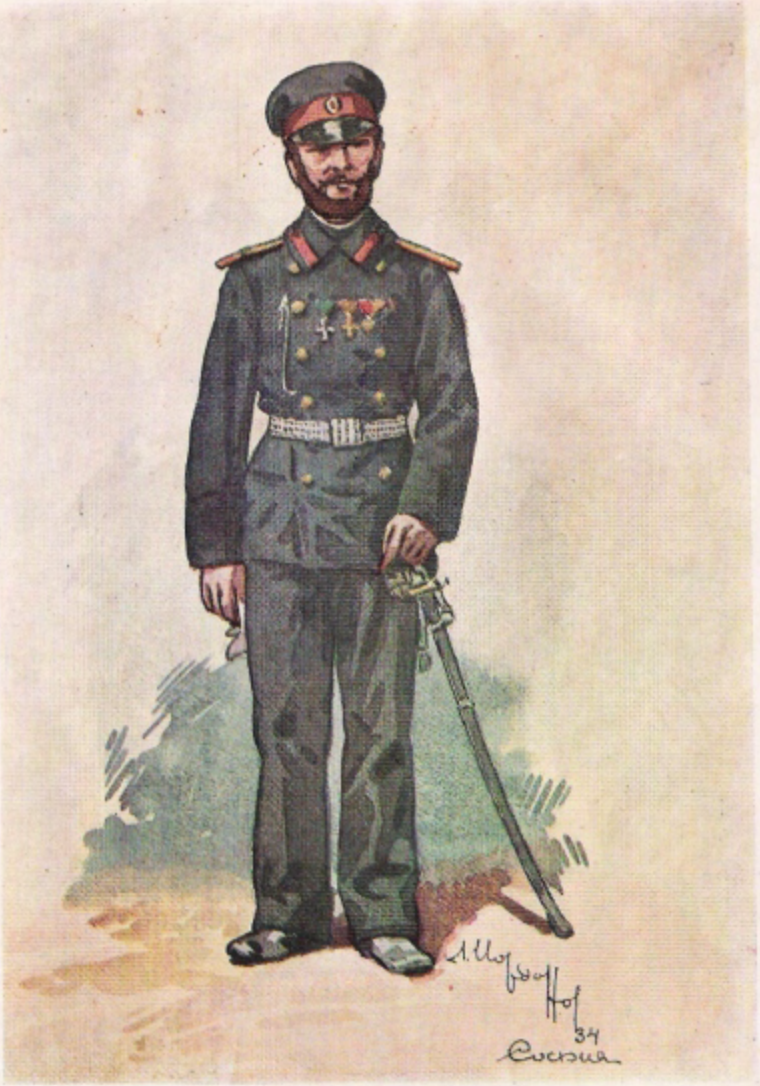
Схващайки високото си предназначение, българската войска, отъ своя страна, още отъ първия день следъ Освобождението заработи неуморно, и почна да се готви за голѣмата и славна задача, която ѝ се поставяше.

Въ кратко време българскиятъ офицеръ и войникъ, почерпвайки опитъ и поука отъ своитѣ по-голѣми братя — борци за свободата, създадоха една надеждна сила, която бѣше предопредѣлена да послужи като инструментъ за постигане свещенитѣ национални въжделения.

Наследница на дѣлата и на крилатия духъ на ядката, отъ която се развърна и създаде — Опълчението, младата българска войска тръгна бързо по пжтя, който следваха нейнитѣ родоначалници — пжтьтъ на дѣлата, на трескавата дейность, ржководими отъ сжщия онзи високъ духъ, който довеждаше до самопожертвуване за общото народно благо.

Така българската войска стана гаранция, че рано или късно българскитѣ идеали, колкото и трудно да е това следъ Берлинския конгресъ, ще бждатъ осжществени въ рамкитѣ на Санстефанска България.

4211—1935

ПЕХОТЕНЪ ОФИЦЕРЪ ОТЪ ЗЕМСКАТА ВОЙСКА

ВОЙНИКЪ ВЪ ЛѢТНА ФОРМА ОТЪ ЗЕМСКАТА ВОЙСКА

ОФИЦЕРЪ-АРТИЛЕРИСТЪ ОТЪ ЗЕМСКАТА ВОЙСКА

ВОЙНИКЪ-АРТИЛЕРИСТЪ ОТЪ ЗЕМСКАТА ВОЙСКА

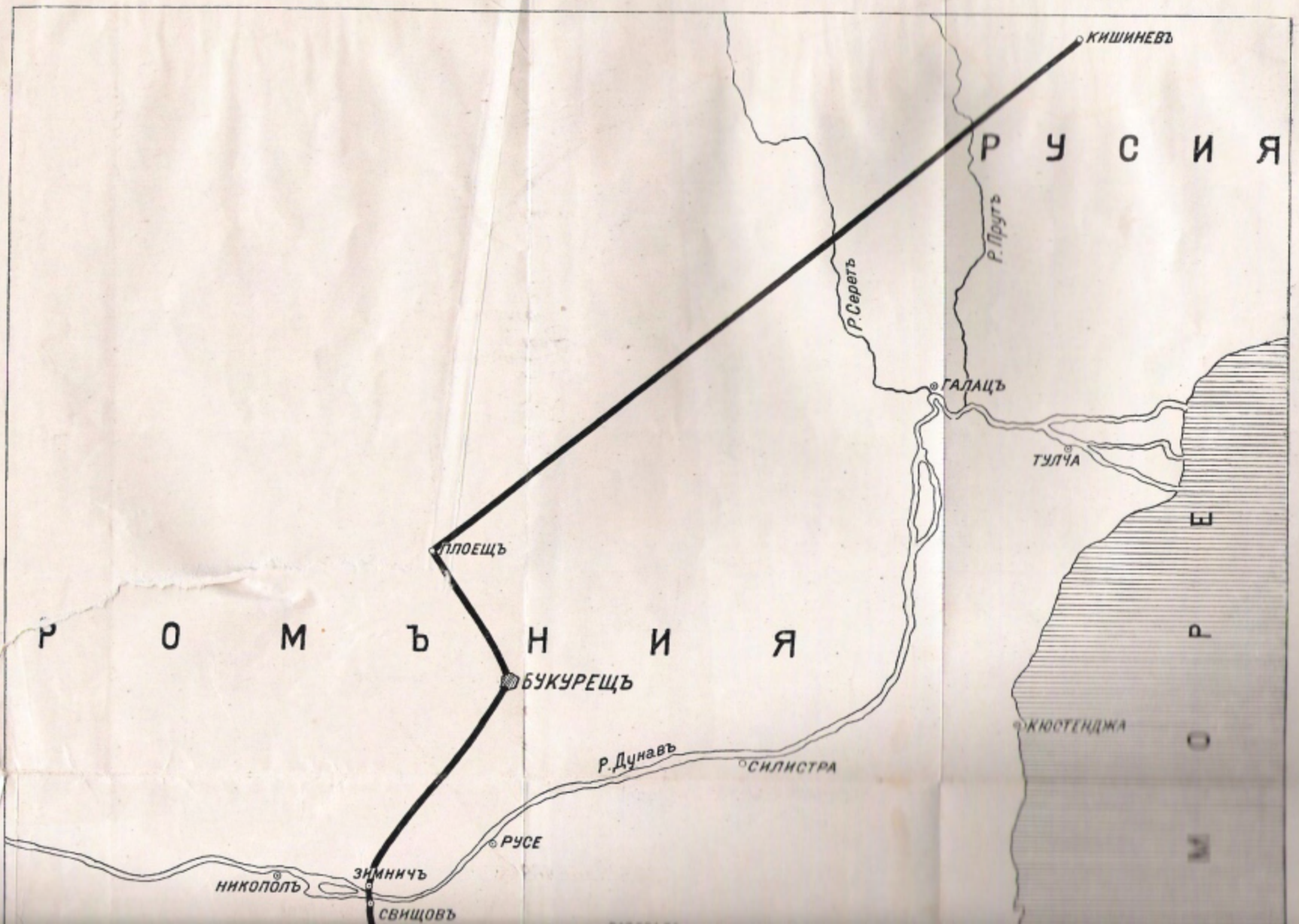

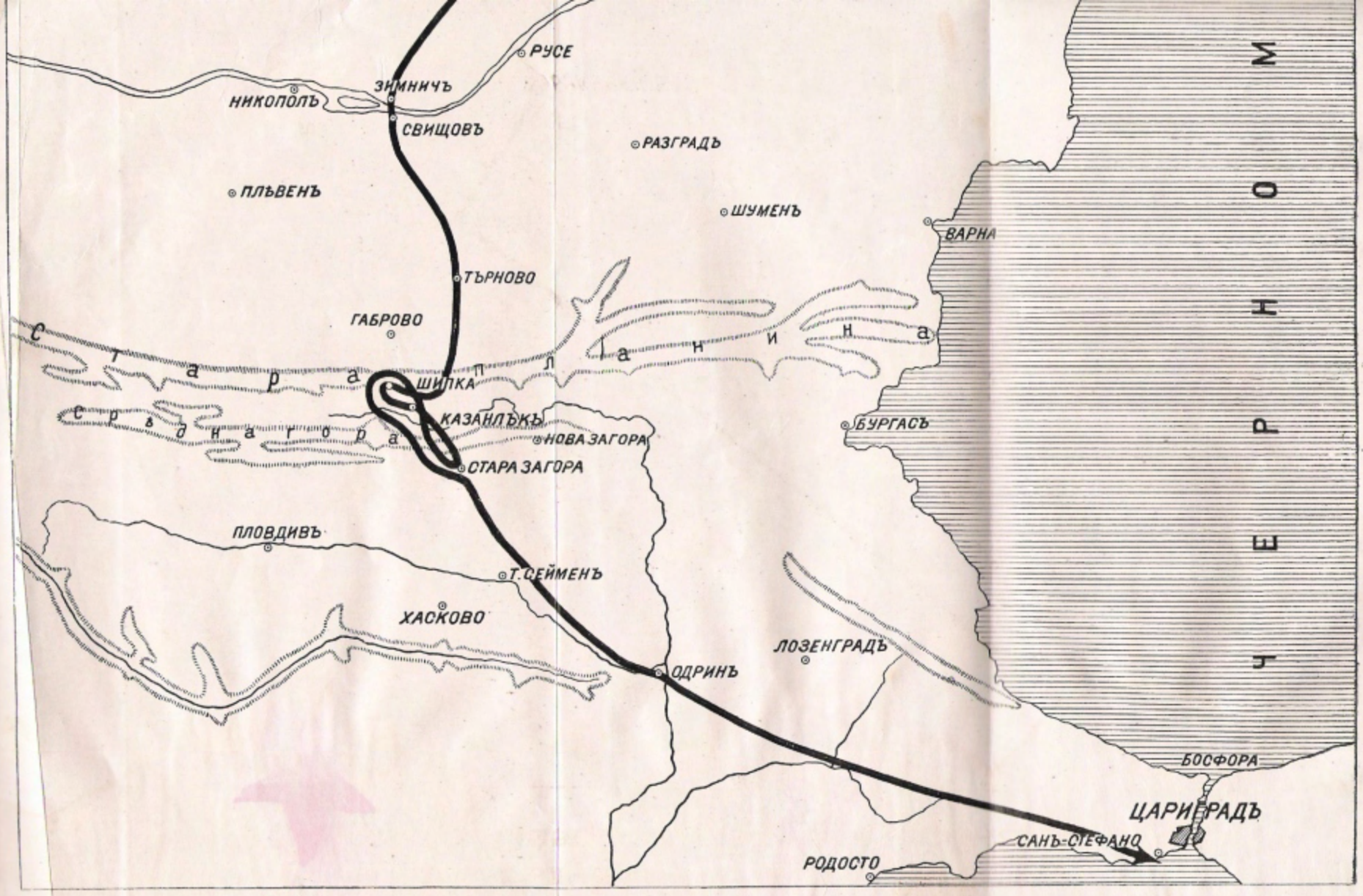
ОФИЦЕРЪ-КАВАЛЕРИСТЪ ОТЪ ЗЕМСКАТА ВОЙСКА

ПОДОФИЦЕРЪ-КАВАЛЕРИСТЪ ОТЪ ЗЕМСКАТА ВОЙСКА

Пътьтъ на Опълчението и рускитѣ войски презъ Освободителната война.

РУСЕ
ЗИМНИЧЪ
НИКОПОЛЪ
СВИЩОВЪ
РАЗГРАДЪ
ПЛЪВЕНЪ
ШУМЕНЪ
ВАРНА
ТЪРНОВО
ГАБРОВО
Стара Планина
ШИПКА
КАЗАНЛЪКЪ
Средна гора
НОВА ЗАГОРА
СТАРА ЗАГОРА
БУРГАСЪ
ПЛОВДИВЪ
Т. СЕЙМЕНЪ
ХАСКОВО
ЛОЗЕНГРАДЪ
ОДРИНЪ
Черно море
БОСФОРА
ЦАРИГРАДЪ
САНЪ-СТЕФАНО
РОДОСТО

25

МИНИСТЕРСТВО НА ВОЙНАТА
ЩАБЪ НА АРМИЯТА — ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКА КОМИСИЯ
КНИЖКА 1-а
ОТЪ БЪЛГАРСКА ВОЕННО-ИСТОРИЧЕСКА БИБЛИОТЕКА

СОФИЯ — ДЪРЖАВНА ПЕЧАТНИЦА — 1935